

ajlóretóit

helyőrség

2024. február 17. VII. évfolyam 2. szám

4 Ficsku Pál
novellája12 Zakinszky Regina
A korona című
filmsorozatról16 Madár Anikó az
Újvidéki Színház
50. évfordulójának
ünnepi előadásáról

novella

TRAGIKOMÉDIA

Még belegendolni is szörnyű, mennyi meséjét hallottam már Kopogyi Bendegúznak! Múlt éjjel például egy lerobbant kocsmában akadtam rá. Az egyik bolthajtás alatt, egy kissámlin állva szónokolt. Még közönsége is akadt: sörrel a kezükben részeges öregek, huszonéves vadhajtások seregltek a szónok köré. Kissé hátrébb, a pókhálós sarokban pedig a kritikusok ingatták bizalmatlanul a fejüket... Na, nem mondom, volt is min! Merthogy aznap éjjel is sok hazugságot összehordott nekünk, amelyben helyenként mégis akadt valamenyny igazság...

– ...Pedig akár hiszik, akár nem! Én, amióta csak az eszemet tudom, keményen dolgozok a betevőért... Akkoriban még zenetanár voltam. Na nem olyan, aki egy dohos, füledt teremben várja a diákokat... Háznál dolgoztam tanítóként, méghozzá nem is akármelyik családnál: a Kreutzeréknél.

– Én tudom, én tudom! – szólt bele a hallgatóságból egy jogász gyerek, akiről úgy hírelt, még novellákat is írogat. Persze csak amúgy, a dolgozóasztal fiókjának. – Hiszen ő írta a híres... a... na, tudod... a szonátát. Várjunk, hogy is hívták? Rudi, Kreutzer Rudi.

– Csss! Beszélz itt nekem összevissza! Ne keverd már a valóságot! – s már készült is az előadó egy nevelői célzatú parasztlengő átadására, ám a keze félúton megállt, és legyintett egyet a levegőbe. – Eredj, hozz inkább nekem egy viceházmestert, abból az irsáiból! No,

vissza megint a beszédemhez! Tehát a Kreutzerékhez jártam mint zongoratanár... Szó sincs semmiféle Rudiról. A családfőt Györgynek hívták. A felesége, Isten nyugosztalja, már korábban elhunyt. Gazdag ember volt ez a György úr, a legnagyobb kincse mégis a két gyönyörű leánya: Erzsébet és Katinka. Vigyázott rájuk, óvta őket esőtől, szél-től, idegen tekintetektől, közben pedig egyfolytában csak a kívánságukat lestte. S mivel mindketten zenélni szerettek volna, nos, így kerültem én a képbe. A hirdetést olvasva ugyanis rögtön felkerestem a címet. György uram patinás villája az I. kerületben állt, ahová... Óh, és érkezik is a viceházmesterem! Köszönöm szépen. Nahát, egészségére a hölgyeknek és az uraknak! ...Ahová tehát ezt követően minden csütörtök és szombat délutánján ellátogattam. A tanulói idő két-két teljes órát tett ki. Mondanom sem kell, hogy a fizetésem mellett – amelynek javallott részét sokszor már aznap elmulattam –, szóval hogy a pénz mellett mennyi kellemes és boldog pillanatban lehetett részem. Mert bájos volt mindkét leányzó: a huszonkét esztendő Erzsébet kibontott, hosszú, fekete hajával, dióbarna szemével, igazi tűzről pattintott...

– Pattant. Tűzről pattant – javította ki a szóhasználatot a hátul ülők közül egy vékonyka kritikus: Löchner Tóbiás, az okoskodó könyvelő. Gyors mozdulattal megigazította szemüvegét tömpe orrán, s minthogy már mindenki őt nézte, lassan és büszkén felemelkedett a helyéről.

Haramza Kristóf

– Én is ezt mondtam – húzta ki magát erre Kopogyi. – Tűzről pattant.

– Nem, nem igaz. Sajnálom, barátom, de mást mondtál.

– Kedves Löchner kolléga... Ha nem tetszik, hát ne hallgasd, ám kérlek, ne vágj többet a szavamba... nos, rendben, akkor folytathatom? – nézett körbe a mesélő, s minthogy nem talált válaszra, mondta is tovább a történetet: – Óh, Erzsikém, drága gyöngyvirágom! Mi tagadás, az én szemem is nemegyszer csüngött a derekadon, telt kebleiden! Másfelől viszont az ilyen vadóc természetű hölgyeket, mint amilyen az Erzsi, nemigen tudtam volna kihasználni. Nem bizony: hiszen az ő érzései is – ahogy azt az egyik zongoralecke alkalmával bevallotta nekem – kölcsönösen alakultak az enyéimmel. Így hát az idő haladtával már ketten kerestük az alkalmat az első titkos légyottra.

Abban egyetértettünk, hogy külön helyszínt nem célszerű keresni: György apónak ugyanis ez esetben rögtön feltűnt volna Erzsi kimaradása. Na de akkor mit? Törtük tovább a fejünket, s egyszer csak ráakadtunk a dologra: mivel szombatonként csak Erzsit tanítottam, az okos lánynak bőven maradt ideje megtervezni, hogy milyen ürüggyel küldhetné el György apót a háztól. Az öreg – tudvalevőleg – szeretett römizni. Korábban pár agg kakassal összeröpülve akár napestig elüldögéltek a kártyaasztal mellett. Erzsi azt is elmondta nekem, hogy ezt a társaságot csak fel kéne újra támasztani. – Ne félj! Apókát egyből elkapná a gépszíj. S azután már senki nem tarthatna vissza tőled! – ka-

vezérvers

L. Móger Tímea

Csatornaparti fák alatt

Tiszta udvar
Rendes ház
Üres udvar
Csendes ház
Lila
Méla alkonyat
Nincsenek emberek
A fagyöngy alatt
A fagyöngy itt nem is
Hagyomány
Mégis állni alatta
Várni rám
Ösztön-élmény
Önmegismerés
Magamnak sem
Vagyok kevés
Alkonyat sebezte
Éledő vörös
Virradat
Nincs magány
A csatornaparti fák
Alatt

cagott fel egy alkalommal Erzsi, miközben elutogta nekem az ötletét.

– No, akkor örülj, Bözském, ha majd minden így sikerül! – adtam én az aggódó szeretőt, s ahogy ott ültünk a zongoránál, bele is csíptem a combjába. – Fruska, te, beszélj az apáddal minél előbb!

Nem is kellett neki sok biztatás: Erzsi reggel-este a römizéssel unszolta az apját. – Hát ennyire szeretnéd magadnak a házat, hogy már engem is elhajtasz belőle?

Erzsi megszeppent a kérdésen, de aztán könnyedén felelt rá: – Jaj, dehogya, apuskám, dehogya! Én vagyok a legboldogabb, ha itthon vagy... Hanem a Jóska bácsiék nagyon várják már, hogy újra megjelenjél a kártyaasztalnál.

– Való igaz – túrt bele kaporszakállába György apó. – A napokban összefutottam veled a Batthyány téren. Nagyon megörülhettem nekem, mert már mesziről odakiáltott: Gyuri bátyám, így meg úgy, de jó, hogy lát, ezer éve talán, s hogy tényleg jó volna römizni egyet, a régi idők emlékére...

A ravasz Erzsi mosolygott ezen: hiszen ő hívta fel telefonon még korábban a Jóska bácsit, mondván, hogy a György apó mindenáron kártyázni akar velük.

– A világerő sem vallaná be nyíltan. De azért egyszer-egyszer, vacsora közben szeret nosztalgálni róla...

Jóska bácsi elérte az Erzszi célzásait, így direkt akkor ment vásárolni, amikor György apó is. Nem volt tehát véletlen, hogy egy napon jártak ők a Batthyány téren...

– Hát ez ragyogó! – örvendezett a hír hallatán Erzszi. – Szóljon oda a Ferkó, Bandi és Béla bácsiéknak is! Jövő hét szombatján pedig már vehetik a lapokat Jóska bácsiéknál!

– Nem is tudom, Erzsikém... – Én tudom, apuskám! Ha valamit nagyon kívánunk, annak érdemes minél hamarabb az elébe menni!

Így esett meg velünk, hogy a magában búslakodó özvegyember, aki legfeljebb a vásárlás ürügyén tette ki a lábát a villából, hosszú idő után először sé tált át a barátaihoz. Bizony, ha ezzel a lépéssel nem magunknak dolgoztunk volna, akkor is pártoltam volna a nagyobbik leány okos ötletét... Persze, így még inkább!

Azon a nevezetes szombat délutánon minden úgy vette kezdetét, ahogy elterveztük. Kettő óra körül érkeztem meg Kreutzerékhez. A leányzótl már indulásomkor értesültem arról, hogy György apó annyira lázban égett a vágyott kártyázás örömétől, hogy nem bírta megvárni a kijelölt órát: ebédkor evett egy kicsit, majd megtörölte a száját, magára kapott egy felöltőt, és se szó, se beszéd, futott is át a barátaihoz.

– Ilyen ez az édes tébolyulat, ami a szabadság láttán megszállja az embert! – mosolygott felém Erzszi, s még mielőtt megszólalhattam volna, a bejárat előtti kislépcsőről a nyakamba ugrott, és csókolgatni kezdett engem. – Erzszi, Erzsikém! A bejáratnál vagyok, eresz már beljebb! Hát a küszöbön szeretnél te pásztorórát tartani?

A leány erre hátrébb is lépett tőlem egyet. Gyönyörű volt, mint mindig. Lepkemintás, könnyű pongyolát viselt, amelyet már az elmúlt tanórákon is dicsértem rajta. (Nem kizárt, hogy ezért vette fel!) Arca egészen kipirult az iménti örömtől. Mert akármilyen könnyed kisasszony is volt, a bujkálós szerető szerepe egészen újnak hatott neki, eddig még egyszer sem játszotta el... Én pedig csak nevettem az Erzsikén! A nagyszobában viszont már nekem is a fejembe szállott a boldogság: a derekánál fogva fölkaptam őt, és forogni kezdtem vele.

– Tegyé le, tegyé le! – kiabált nevetve Erzszi, miközben

finom kezével ütögette a vállamat.

– Kívánsága számomra parancs – és hátamról óvatosan a közeli pamlagra ejtettem őt, hogy landoltában még a ruhája széle is fellibbent... Amikor Erzszi már a pamlagon feküdt, felébredt benne a büszkeség, és tettetett durcássággal – de azért hamis mosollyal – zsörtölődni kezdett:

– Na, hé! A kedvenc ruhám! Nézd, hogy meggyűrődött!

– Fog az még jobban is – feleltem neki gúnyolódva, majd odaléptem hozzá. Felsegítettem őt a pamlagról. Egymással szemben álltunk. Felé akartam nyúlni, ám ő elkapta és megszorította a kezemet. (A játék csak most kezdődött!)

– Álljon csak meg! Ismerjük mi egymást?

– Óh, hogyne, kisasszony. Bárhol felismerném, kegyedet... főként, ha zongorázik.

– Vagy úgy. Tehát az mondja, hogy ügyetlenül zenélek? – biggyesztette ajkát kislányosan Erzszi.

– Ellenkezőleg. Órákig el tudnám hallgatni a kisasszony zenéjét. – Kezemet szépen lassan kibontottam az övéből; majd e szépség láttán egészen megbabonázva, lassan, finoman simogatni kezdtem lángpiros arcát, mintha egy a nyitva felejtett ablakon betérő könnyű szellő cirógatná őt, egész testében, ahol csak éri...

...Szóval az Erzsivel már nagyon egy húron pendültünk ott a nagyszobában. A sok suttozás, csókváltás, ölekezés után újra a pamlaghoz közelítettünk. Mintha megszűnt volna körülöttem a világ, csak őt láttam már. Ő lett az a végtelen vágy, amely teljesen magával ragadott... azazhogy ragadott volna, mert abban a pillanatban betoppant a szoba közepére Erzsike húga, Katica...

– Drága fiam, hozhatod a második vicét, mert egészen kiszáradt a szám a sok beszéd-től. – A nagyhangú mesemondó három nagyobb korty után végigmérte a publikumot, és így szólt:

– Na, kedves hölgyeim és uraim! Eddig tudtak követni? Ha igen, hát továbbra is tartsanak velem: Kezdődik az utolsó felvonás, amelyben mindenre fény derül...

...Nos, ez a Katica nagyon meglepett bennünket! Mert-hogy szavamat ne feledjem, ő is gyönyörű volt, akárcsak a nővére. Katicának – mint azt talán már említettem – csütörtökönként adtam zongoraórákat. A tizenkilenc éves leányzó szintúgy elragadóan bájos volt.

Aranybarna tincseit csavargatta mindig, amikor zavarba jött. Termetre aprócskább, széles csípővel. Temperamentumra viszont csendesebb, ezáltal kiszámíthatatlanabb, mint Erzszi. Kétségtelen, hogy vele nem számoltunk. Nekem valami miatt egészen kiment a fejből a leány. Erzszi pedig nem sokat törődött a hűgával. Tudta róla, hogy szombat délutánonként pár órára nincs otthon: a szomszédoknak segít a házimunkában, amiért egy kis zsebpénzt is kap. Úgy hitte, hogy a munka kellőképpen leköti a testvérét, aki apjával együtt tér majd csak haza... Hát, nem így történt...

Percekig tartó, kínos csend támadt a Kreutzer-villa nappalijában. A nagy robajjal érkező Katica, amint meglátott minket a nagy ölelésekben, arcáról ledermedt a mosoly. Erzszi kócos hajjal és mellkasán összefont karokkal álldogált mellettem. Én pedig a félig kigombolt ingemet próbáltam elgázítani. Úgy álltunk ott, mint elítéltek a bírójuk előtt... Holott jóformán még nem is történt semmi! Az érkező leány végül tehetetlen dühében sarkon fordult, és kopogós cipőjében az ajtó felé vette az irányt.

– Kató! – kiáltott utána kétségbeesetten Erzszi. – Kérlek! Ne szólj erről apukának!

Katica megtorpant. Az ajtónál állva újra felénk fordult:

– Ne szóljok? Erről? Mégis mit képzelsz? Védjelek be téged... titeket?

– Igen, erre kérek – váltott hangnemet egy pillanat alatt Erzszi. Kezdeti riadtsága elillant: odalépett a szoba sarkában álló nagytükörhöz, s miközben rendbe szedte magát, a nagyobb testvér határozottságával válaszolt Katica kérdésére. – Kérlek, ne szólj bele a dolgaimba.

– A dolgaidba? – tette csipőre a kezét Katica. – Erzszi, te nem vagy észnél! Hogy gondoltad ezt? Idehívod enyelegni a lakásunkra a zongoratanárunkat, apánkat meg közben elhajtod? Már megint mit duruzsolnál a fülébe, hogy kötélnek állt?

Csodálkozva néztem Erzsit, s közben elgondolkoztam: talán nem is ez az első alkalma, amikor rajtakapták valakivel...?

– Ahhoz neked semmi közöd.

– Már hogyne lenne? Emlékeztetnélek rá, hogy ez nem csak a te házad!

Katica minden kérdésénél egyre közelített hozzánk. Erzszi rá sem hederített: a párnákat a helyükre rakta, a pamlagon lévő pokróc sarkait pedig nagy múgonddal kisimította.

– Hallod, amit mondok? Erőről az egészről szépen beszámolsz apánknak. Bocsánatot kérsz tőle. A szerelmi ügyeidet meg legközelebb nem a nappaliban intézed, főként nem a közös tanárunkkal...

Erzszi az utolsó mondatra felkapta a fejét, és gonoszul elvigyorodott.

– Irigykedsz, mi?!

– Ezt hogy érted?

– Tudod jól. A tanár úr más akkordokat kedvel. Drága húgom, hát nem érzed a disszonanciát?

– Sejtlemem sincs, miről beszélsz.

Én a szégyentől meg sem tudtam szólalni. Hiszen aligha feledhettem, hogy csütörtökönként meg a Katicának tettem a szépet. Úgy voltam akkor még ezzel, hogy jobb a tűzben több vasat is tartogatni... Hát, mit mondjak, az én Erzsim előbb forrósodott! Szegény Katica hiába mondta, hogy nem, nem érti az egészet. A kép már régen összeállt, az ő csinos bukcsijában is: épp az Erzszi naiv elszólása emlékeztette őt a saját érzéseire. Arca bíborra váltott. Nem bírta tovább megjátszani: tehetetlenségében elpityeredt, majd rám mutatva felkiáltott:

– De hát azt mondtad, hogy engem szeretsz!

Na, így derült ki a turpisságom. Nem gondolnám, hogy ezt a pofára esést ne érdemeltem volna meg. Ám akkor valahogy még az ilyenfajta incidensekben igencsak sajnáltam magamat... De bizony most meg az Erzszi maradt le! Tágra nyílt szemmel, reszkető ajkakkal újra az a kislány volt, akit pár perce szerelmeskedésében tetten értek.

– Te... te... csak nem? Mondd, hogy nem... Mondd, hogy hazudik. Mondjad már!

– Bözsikém! – léptem oda az én gyönyörűmhöz. Át akartam karolni őt, vele akartam maradni még egy kis időt... de ő már nem engedett magához.

– Nem... nem! – ellenkezett Erzszi, s elszakadva mellőlem, a testvére oldalára állt. A helyzet megfordult: egyedül maradtam, velük szemben. Katica hangosan sírt, Erzszi lehajtott fővel könnyezett. Hebegtem-habogtam, magyarázkodni kezdtem, mire mindkettő az ajtó felé mutogatott, hogy menjek... Lám, így akartam én aznap két nőt is boldoggá tenni!...

...Többé nem jártam a Kreutzer-villába, sem zongorát oktatni, sem mást csinálni. Három hónap is belélt, amikor a Batthyány téren egyszer véletlenül összefutottam Erzsivel.

Először nem akart észrevenni, sőt szinte menekült előlem. Ám amikor a nevéen szólítottam, meggondolta magát: felém fordult. Kérésemre röviden beszámolt nekem az incidens utáni eseményekről. György apó azon a szombat estén vidáman, füttyörészve tért haza, de amikor a kisírt szemekből és lányai faggatásából végre kiolvasta az esetet, éktelen haragra gerjedt.

– Először fel akart keresni, hogy agyonverjen – tette hozzá Erzszi. – De erről lebeszéltek.

Sóhajtott egyet.

– És zenéltek még? – kérdeztem én.

– Hát, Katica végleg befejezte.

– És te?

– Én... én még folytatom. De nem zongorán. Hegedűn. Jövő hónaptól apuka szerződte majd egy magántanárt is... valami fiataalt – mosolyodott el szavai végén Erzszi.

– Úgy... Akkor minden jót kívánok. (Ez olyan elköszönésforma akart lenni, de még egyikünk sem mozdult.) Erzszi végül nyújtotta felém a kezét.

– Nohát, mégiscsak... – gondoltam magamban, s hajoltam érte, hogy egy búcsúcsókot lehelyek rá. Erzszi viszont az utolsó pillanatban elhúzta a szájam elől a kezét. Fölnéztem rá. Ő még egyszer elem nyújtotta a kezét, de már a tenyerével felém.

– Isten áldja! A viszontlátásra!

– Viszontlátásra... Erzszi-kém!

* * *

Amikor a mi előadónk befejezte a történetét, üres poharát az asztalra rakta, és a többiekre nézett. A hallgatóság – pár másodperc után – élénken vitába bocsátkozott. A két párt-ra szakadt társaság egyik része azt állította, hogy ez a történet egyenesen kiábrándító, izléstelen és erkölcsstelen. A másik épp ellenkezőleg vélekedett: pironkodónak, régiesnek, túlonúl szemérmesnek ítélte a megzavart szerelmi légyott elbeszélését. Szó mi szó, magam is gyanakodtam: régies, zsánerszerű. Arról nem is beszélve, hogy tudomásom szerint Kopogyi ennél jóval ügyesebben udvarolt, sosem vétett ekkora hibát. Ő persze minden kérdésre csak a vállát vonogatta.

Később, egy borozgatós esten ismerte csak be, hogy más tollával ékeskedett, s hogy ez a történet nem az övé. A Kreutzer család eme furcsa esetét ugyanis még a nagyapjától hallotta; az ifjan csibészkedő zentetanártól, Kopogyi András-tól...

Mellékletünk az Előretolt Helyőrség lapcsalád tagja • Kiadja a **Szekeres László Alapítvány** • A kiadásért felelős: **Somogyi Tünde** ügyvezető • Szerkesztőség: **Farkas Wellmann Endre** (főszerkesztő), **Gruik Ibolya** (felelős szerkesztő), **Mihályi Katalin** (felelős szerkesztő), **Kucor Tamara**, **Lovas Ildikó**, **Jovánovity Patyrek Réka** (szerkesztők) • Szerkesztőségi titkár: **Lapu Beáta** • Tördelés: **Lackó Lénárd** • Korrektúra: **Kávai Mucsi Katalin** • Cím: **Makszim Gorkij 6/A, 24000 Szabadka, Szerbia** • E-mail: helyorseg@szla.org.rs • ISSN 0350-4182 • Terjeszti a Magyar Szó Lapkiadó Kft. (21000 Újvidék, Mišić vajda u. 1.) • Támogató: Emberi Erőforrások Minisztériuma • Támogatáskezelő szervezet: Petőfi Kulturális Ügynökség Nonprofit Zrt.

TÁMOGATTA A
MAGYAR KULTÚRÁÉRT
ALAPÍTVÁNY

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

CIP – A készülő kiadvány katalógizálása
A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

7+82

ELŐRETOLT Helyőrség, Vajdaság / főszerkesztő Farkas Wellmann Endre
– 1. évf. 1. sz. (2018) –, Szabadka: Szekeres László Alapítvány 2018 –
(Novi Sad: Magyar Szó). – 41 cm.

Elérhető <https://vajdasagihelyorseg.org.rs/> – Havonta. – Megjelenik a Magyar Szó napilap mellékletként. Elérhető másokiadás más médiumon: Előretolt Helyőrség Vajdaság (Online) = ISSN 2812 – 962.

ISSN 2812–9954 – Előretolt Helyőrség Vajdaság

COBISS.SR-ID 68580105

„ISTEN MEGÁLDJA!”

Bakos Réka

Akárcsak egy aggódó szülő vagy unoka, aki már legalább negyedszer emeli fel a telefonkagylót, tárcsáz, kicseng, és senki nem veszi fel. Így érzem magam. Én pedig ilyenkor mindig rosszra gondolok. Egyedül él. Mi van, ha véletlen történt

vele valami? A vérnyomásom fel, a szívem erősebben ver, és csak nyugtatom magam, hogy biztosan éppen az udvaron motoszkál, és azért nem hallja a csendet. Leteszem, és várok pár percet. Úgy érzem, mintha régóta várakoznék, pedig alig telt el pár perc. Megint semmi.

– Halló, Regina néni! Egész délelőtt próbálom elérni!

– Szervusz, Szépanyám! Tudod, ilyenkor mindig itt kint a konyhában vagyok, és ha becsukom ezt az ajtót, akkor nem hallok, amikor hívnak...

– Jól van, jól van. Na, hogy áll a szombat délelőttje? Mehetek-e megnézni?

– Hogyne, Szépanyám, gyere! Mire ideérsz, pont befűtök a kemencébe.

– Akkor szombaton. Minden jót!

– Minden jót, Szépanyám! Isten megáldja!

Zöld a kapu, erősen zöld. Mindig gyalog vagy biciklivel jövök hozzá. A szódásüvegek a kapura akasztva várják, hogy kicseréljék őket. Ha zárva találok, tudom, a középső ablakon kell kopognom. A kutya mégis jelez, és Regina néni már nyitja is a kaput. Míg odarakja főni a török kávé, bekapcsolom a diktafont, és az asztalra teszem. Kérek mellé egy pohár vizet, és az elmaradhatatlan pálinka is csatlakozik melléjük. Koccintunk: „No, isten-isten, egészségünkre!”

Kezdetét veszi az utazás. Reggelig ott ülhetnék. Mesél és mesél. Szébbnél szebb és szomorúbbnál szomorúbb tör-

téneteket. Van, amit már tízszer hallottam, de nem baj, hagyom, mondja. Meghallgatom. S közben nevetünk, olykor még sírunk is. Majd mindig elmondja, hogy ne haragudjak rá, hogy ő ennyire káromkodik. Csak somolygok ilyenkor. Szóba jön, hogy ne hogy elfelejtsem majd meghívni a lakodalmamba. „Tudod, én nagyon szeretek nótázni meg mulatni.”

Előfordul, hogy épp a tetőt javítjuk. Létrára mászunk. Tudja fene, hogy lehet ilyen energikus.

Megszökött tizenhat éves korában, és mindig a következőt mondja, amikor erről beszélünk: „Hát úgy történt, hogy azt hittem, több legény nincs az én férjemen kívül.”

Azt is megbeszéljük, hogy mielőtt megszülte volna első gyermekét, még két nappal előtte a fal alját meszelte. Aztán olyanokról is beszélünk, amikor 1946-ban elvitték őt és az édesanyját Topolyára, tíz napot töltött egy pincében. Kilencéves volt. „Akit onnét éccaka kivitte, vagy nappal, az haza nem ment.”

Később beszélünk mi mindenről, hogy mi megy a tévében, hogy milyen badarságok vannak, hogy nincs is hova kapcsolni. Hogyan telik egy nap, mikor imádkozik, mikor főz. Kicsit panaszkodik, hogy fáj mindene, hogy nehéz behozni a fát. Ilyenkor mindig kicsit fennhangon kijelentem, hogy ott a telefonszámom, hívjon fel, és jövök segíteni. Csak mosolyog. „Neked is van dógod, lá-

nyom.” Megkérdem, van-e, aki kivigye a temetőbe vagy éppen misére, amikor ünnep közeleg. Mindig viszek neki egy kis török kávé, lisztet, cukrot, tésztát, ami épp eszembe jut, és ő még mindig minden egyes alkalommal meghatódik. Aztán, ha éppen van valamilyen ünnep, elszaladok hozzá gyorsan egy tányér süteménnyel. Látom, hogy örül, hogy jól esik neki, és ez az én lelkemnek is jó.

Szombat délelőtt: az ablakon csak úgy szűrődik be a meleg napsütés, bár kinn kutya hideg van. Ő pedig csak mesél, beszél, én figyelek. A gyerekkoráról, a tanyasi életről, hogy tizenkét évesen már tizennyolc emberre főzött. Sok fájdalom érte (persze öröm is), de boldogan emlékezik vissza. Miközben hallgatom és olykor elmosolyodok vagy bólogatok, nézem a ráncait. Az öreg, koros kezét, ahogyan a pálinkás pohárért nyúl. Hogy amennyire idős, annyira fiatal.

Aztán megkérdem: „Hanyadik életévét is tölti idén, Regina néni? – A nyolcvanhatot, Szépanyám.”

Egyszerre szomorú és boldog. S amikor kikísér, még legalább tíz percet a kapuban állunk, mert akkor is van mondanivalója, de nem baj, hagyom, hadd mondja! Megvárja, hogy elinduljak, és néha még utánam kiabál valamit.

Hogy köszön el tőlem? Ahogy mindig is: „Isten megáldja!” S hogy fog hiányozni ez, amikor már többet nem mondja? Nagyom.

tárca

BÉCS

– Megtervezzük az idei évünket – mondta a férjem. Lelkesen csillogott a szeme. A számítógép előtt ült, és egy táblázatba írta. Akkoriban én még nem nagyon értettem a számítógépes programokhoz. Nem volt világos számomra, miért nem lehet egy papírra írni, amit szeretnék, de nem mertem mondani.

– És mik a tervek? – kérdeztem.

– Mindkettőnknek jót tesz egy-egy ösztöndíj. Te is pályazol egyre, és én is, ha szerencsénk van, megkapjuk. Kutatunk, írunk kint. Persze meglátogatjuk egymást.

– Az volt a terv, hogy gyermeket szeretnénk – mondtam én.

– Persze, ez nem is változott. Úgy gondolom, legjobb lenne akkor dolgozni az ügyön, amikor te hazajössz majd. Te méz ki először, utána én, a kettő között hagyunk időt, mondjuk két hónapot.

Minden a tervek szerint alakult, be is adtuk a pályázatokat, meg is kaptuk mindketten.

– Remek – mondta a férjem. – Te kezdesz Franciaországban. Én folytatom Ausztriában, Bécsben.

Július elsején álltam a pályaudvaron, és integettem a férjemnek. Már kisbabát vártam.

– Jól van, most már mehetsz haza – mondta a vonatablaktól.

– Nem szeretem a könnyes búcsúzási jeleneteket.

Hazaindultam, a lakás üres volt. Már rögtön hiányzott a férjem.

Eleinte még naponta hívott, aztán már nem. Egy e-mailt kaptam:

– Mi lenne, ha meglátogatnál? 15-én gyere a 12.15-ös vonattal.

– Jó – válaszoltam, és gyorsan csomagolni kezdtem.

A férjem már a pályaudvaron várt.

– Kimegyünk Schönbrunnba, aztán megismered az itteni barátaimat, estére sörözést szerveztem.

– Nincs kedvem sokáig fennmaradni – mondtam. – Vigyázzok a babára.

– Egy kis sörözés neked sem árt, még ha nem is iszol most.

Schönbrunnba félig sötétedskor értünk ki. Már alig voltak turisták.

– Táncozolj nekem? – kérdezte a férjem a parkban. – Szerettem nézni, ahogy táncozol.

– Persze – mondtam, bár féltettem a babát nagyon.

Ahogy visszaértünk a szállásra, ott ült a bárban egy nő. A nőn minden nagy volt, barna haja fenéig ért, nagy bociszeme és nagy szája, pedig akkor még hírből sem ismertük a botoxot.

– Ő Szilvi – mondta a férjem.

– Ismerkedjete meg, az itteni legjobb barátom.

Szilvi lebiggyesztette az ajkait, miközben kezét nyújtott.

– Szióka – mondta. Csak annyi ideig tartotta a kezét a kezemben, amíg muszáj volt. – Nagy szerencséd van a férjeddél – mondta. – Okos, intelligens pali, és milyen helyes – olyan pillantást lövellt rá, amittől én jöttem zavarba.

A férjem állta a tekintetet, úgy hatott az egész jelenet, mintha én és a baba ott sem lettünk volna.

– Szilvi megtanított öltözködni is – mondta a férjem. – Kijárunk a bolhapiacra, vetünk neked tíz pár cipőt.

– Rá is fért a gondoskodás – tette hozzá Szilvi. – El volt hanyagolva szegény.

Nem mondtam semmit, de csodálkoztam. A férjemnek egy cipője volt mindig. Fekete félcipőt kért, mást nem is vehettem volna neki.

– Aztán a piac után ittunk egy sex on the beach koktélt – folytatta Szilvi –, isteni volt.

– Na jó, én elmegyek aludni – mondtam. – Mikor jössz? – kérdeztem a férjem.

– Hamarosan – válaszolta.

Aztán teltek az órák a szállodai szobában, és nem jött a férjem. Az arany nyakláncomat szorongattam, amelyet még apától kaptam.

– Bárcsak élne apa – gondoltam. – Ő megoldaná ezt is.

Tizenöt év távlatából felrémlélt apa boldog arca.

– Kislányom – nyitott be a szobába apa. Kezében egy utalványt szorongatott. – Nézd csak, lehet menni Bécsbe, és ezért az utalványért aranyat adnak a Tabor strassén. Vesszünk neked egy szép nyakláncot. Van kedved múzeumba is menni?

Nagyon megörültem.

– Persze, apa, nézzük meg a dinókat, aztán irány a bolt.

Így is lett.

– Na, melyik lánc tetszik, kislányom? – kérdezte az ékszerboltban apa.

– Nézd, apa, az a lapos. Nagyon menő.

Meg is vettük a láncot, azt lett a kedvencem. Aztán leültünk a bécsi Duna-partra, elővettük a szalonnás konzervet, és kenyeret ettünk szalonnával. Boldogok voltunk.

Csak az óra tiktakolása volt a jelenben. Nem a boldogság. Közben a baba megmozdult a hasamban.

– Óh, drágaságom – beszéltem a babához. – Mi lesz így velünk, Apád sehol. De tudod, mit? Megoldunk mi mindent ketten, úgy, ahogy apával is megoldottunk.

Ekkor valahogy megnyugodtam, és csomagolni kezdtem. Írtam pár sort is, hogy hazamegyek. Már kész voltam min-

dennel, hajnalodott. Betoppant a férjem.

– Hát te meg mit csinálsz? – kérdezte.

– Csomagolok, hazamegyek. Én itt, úgy látom, felesleges vagyok.

– Eszedbe ne jusson! – mondta a férjem. – Ennyire fáj neked, hogy jól érzem magam Szilvivel, amikor te a te állapotodban semmire sem vagy képes?

Maradtam.

– Anya – mondta húsz évvel később az egyetemista fiam. Jóképű, okos fiatalember lett belőle. – Tudod, a Zsombor most kint tanul Bécsben. Most írt a csetben, menjek ki hozzá. Meglátogathatom? Nem is értem, anya, olyan sokfelé utaztunk, csak Bécsben nem jártunk, pedig az közel van.

– Persze, menj. Érezd jól magad, egyél-igyál finomakat majd kint!

– Jó, akkor megrendelem a vonatjegyet. De nem választál, miért nem voltunk Bécsben sohasem együtt?

– Ez egy hosszú történet, majd elmesélem, két évvel azelőtt történt, hogy apád végleg elment. De most koncentráljunk inkább arra: hol fogtok lakni? És mit szeretnél megnézni Bécsben? Gyere, nézzünk utána, drágaságom.

novella

A VÁLTOZÁS PILLANATA

– Ki akarja átszelni a Nílust? – A szobában síri csend, mindenki elképedve néz a katonára. A hallgatóság nem tudja eldönteni, hogy ez egy rossz vicc vagy egy még rosszabb komolyan gondolt ötlet. A kérdésre nem érkezett válasz, így újból meg kellett ismételnit. – Na, talán a fületeken ültök? Ki akar velem Afrikába jönni? – Kiderült, hogy András nem viccelt. A családtagjai arcán a döbbenet és az aggodalom keveredése látszott.

A katonai felesége felkelt a kanapéról, és a gyermekeihez fordult. – Gyerekek, menjetek a kertbe, játsszatok valamit. – Ibolya hangja komoly és határozott volt, a kisvárosi gyermekek mégis reménykedtek, hogy hamarosan majd a sivatagban tevégelenek, és igazi krokodilokkal, vad oroszlánokkal fognak harcolni. Nem tudták, mit mondjanak az apjuknak, így inkább csak mosolyogtak, majd kiszaladtak az udvarra világutazósat játszani.

– Ez meg mi volt? – fordult a férjéhez a harmincas éveiben járó nő. – Teljesen elment az eszed? Tudod, hogy a gyerekek mindent komolyan vesznek. Nagyon rossz vicc volt, ugye nem gondoltad komolyan, hogy Afrikába akarsz menni? – Ibolya izzadt tenyerét a szoknyájába törölte, és elindult a konyhába megnézni, hogy megsült-e a hús. A férje utánasietett, nem akart távol lenni feleségétől. Az ajtófélfának dőlt, és nézte, ahogy a gyerekei anyja idegesen tesz-vesz a szűkös kis konyhában. Egy ideig hallgatott, majd halkán így szólt: – Komolyan gondoltam. – Ibolya dühös tekintetét a férjére szegezte, a konyharuhát az asztalra dobta, kezét a homlokára tette, majd a férje felé fordult.

– András. Ez egy lehetetlen dolog, és ezt te is tudod. – Ibolya megfordult, és már az evőeszközöket pakolta az asztalra, majd megkeverte a levest és kinyitotta a kis konyhai ablakot, úgy érezte, megfullad a hirtelen ránehezülő hőségben. Idegesítette, hogy a férje a tekintetével mindenhova követi, és a gondolat, amely valószínűleg egyik napról a másikra született meg a férje fejében, mert ilyen csak a filmekben van. A helyzet az, hogy Ibolya ebben az egyben tévedett.

– Semmi sem lehetetlen. – András Ibolyához lépett, a vállára tette a kezét, és szelíden rámosolygott. De Ibolya nem engedett, és kitört belőle az elfojtani kívánt harag.

– Oh, ugyan kérlek! Láss már kevesebbet, mint az a nagyon nagy világ! Nézz körbe! – Lerázta magáról a férje kezét.

– Ibolya, én... – De a nő nem engedte szóhoz jutni.

– Neked kellene a legjobban tudnod, hogy milyen helyzetben élünk, hiszen ott vagy, mindennap látod! De te csak álmodozol, és olyan terveid vannak, ami csak lázalom marad. – András nem kapott levegőt, hiába volt kinyitva a konyhai ablak, úgy érezte, mint ha fojtogatnák, Ibolya erre is előre gondolt, a veszekedésre, ezért nyitott ablakot. Csend lett, a fáradt nő a konyhapult-ra támaszkodott, és kifújta a levegőt. Nem sokszor vitáztak az elmúlt évek alatt, nem véletlenül. A házasságuk során jöttek rá igazán, hogy kivel is kötötték össze az életüket. Mind a ketten tudták, hogy az egyikük gyengébb, míg a másik erősebb. Ahogy az egyik lélek dönt, maradandó pusztítást okozhat a másikban, mert a szavaknak nagy erejük van, ha jól forgatják őket. Ibolya ezt jól tudta, de mindig is rejtegette, kivéve ilyenkor.

– Miért viselkedsz így? Tudod, lehetnél megértőbb is... mégiscsak a férjed vagyok. – András vállalta a kockázatot, hogy Ibolya hozzávágja a fakanalat, vagy odamegy, és felpofozza a férjét, nem félt a feleségétől, saját magától tartott. – El szeretnék menni, Ibolya, hát nem érted? – András várta a reakciót, de a felesége még mindig a konyhapult-ra támaszkodva, lehajtott fejjel nézte a csempét. Hirtelen megfordult, majd így szólt:

– Nem, te nem azért akarsz elmenni innen, mert menekülsz vagy félsz, hanem mert önző vagy, és kitaláltál egy utazást, amire nemhogy pénzünk nincs, még értelmetlen is. A fővárosba sem tudunk elutazni, nem egy másik kontinensre! Neked sosem volt jó semmi, mindig valami más kell, valami, ami nem biztos, hogy jobb annál, ami most van, de annyi biztos, hogy más és furcsa. Neked nem kell új autó, jobb munka, új ház vagy, ne adja az ég, egy másik nő. Neked egy ritka könyv, egy egész hétvége vidéken, a semmi közepén, vagy a csillagos nyári éjjelek, egy verseskötet, és most pedig egy utazás kell. Hát milyen ember vagy te? Nem gondolsz te semmire, ami lényeges.

András hallgatott, más-hogy látta az életet, mint Ibolya, ezért szerettek egymásba, és ezért sem tudtak soha egyetérteni, legyen szó bármiről. András, aki még mindig a katonai egyenruhájában volt, most érezte úgy, hogy valami megmozdult a lelkében, valami, ami eddig még csak a létezéséről sem adott életjelet. Felkapta a sapkáját, és menekülőre fogta, mielőtt még az a valami kiutat talál a lelkéből, és elszabadul a pokol. Kilépett

a konyhából, de még elejtette a következő mondatot:

– Nem tudsz te semmit... – Ibolya meghallotta, és a férje után indult, nem állt be a szája, mindenféle mocskot és hibát, bűnt és megtett vagy meg nem tett dolgot ráolvasott András fejére.

– Lehet, igazad van, de gondolj bele, te egy szürke, egyszerű és unalmas ember vagy, András. Ahogyan én is, ugyanúgy, mint akik körülvesznek minket, esetleg egy-két kivétel akad. A mi feladatunk nem az, hogy Afrikába menjünk, vagy épp ahova tetszik, és azt csináljuk, amiről általában csak a gyerekek álmodoznak. Mert nem tehetjük meg, egyszerűen nem erről szól az élet. A gyerekeink talán egyszer majd eljutnak oda, és megtehetik ezt meg azt, de te vagy én semmiféleképp sem.

A férfi nem akarta elismerni, hogy nem változhat meg az élet, nem akart mókuskerékben élni, egyszerűen a természete nem engedte, nem engedett az elnyomásnak. A fülére tette a kezét, hogy ne hallja a felesége egyre hangosabb szavát. Ibolya azonban nem hagyta abba. Úgyis tudta, hogy ugyanaz lesz a vége, mint mások. András elmege, egy-két órát távol lesz, és hazatér, másnapra úgyis elfelejti majd a vágyálmát.

– És ne hidd azt, hogy itt végeztem... neked fogalmad sincs... – Ekkor megtörtént a változás. Az András lelkébe zárt valami erőre kapott, és megmutatta erejét. Ibolya sohasem gondolta volna, hogy az a gyermeklelkű férje, aki mindig nyugodt és csendes, egyszer képes lenne megütni őt. Elborította a félelem, a meglepettség, de egyben valahogy megnyugodott. Andrászt borzasztó érzések vették körül, a feje majd szétpattant az idegességétől, az ajkát összeszorította, és ahogy ránézett Ibolyára, meglátta saját tenyerének vörös lenyomatát. Félt, még nem történt vele ilyen, hiába volt katonára, sohasem bántott senkit, nem erőszakoskodott senkivel, egy ártatlan nőnek mégis sikerült kihozni belőle az ördögöt, amiről azt hitte, sosem kerül mások szeme elé.

– Hát ez egy borzasztó történet! Mondja, honnan tud ilyeneket, uram? – kérdezte Imelda nővér. Az idős világiáró nem felelt, csak a szájára emelt ujja jelezte, hogy titok. A naplementét nézte, amely végighúzódott a horizonton, eszébe jutott a családja, annyi éven át nem gondolt rájuk, és most, ahogy elnézte a vörös napot, amely lassan magával vitte a sivatag összes csodáját, egy váratlan könnycsepp gördült le ráncos, hosszú évektől barázdált férfiarcán.

Kis Kinga

SZERELEM ELSŐ LÁTÁSRA,
AVAGY A VIDEODISZNÓK
HITELES TÖRTÉNETE

Ficsku Pál

Ha nem írsz meg estére egy novellát, akkor nem foglak szeretni.

Dehogynem fogsz, mondtam, és megcsókoltam a lányt. Hiszen nagyon szeretsz.

Nagyon szeretlek, de ha nem írod meg, akkor ma este nem foglak szeretni.

És megcsókolt.

Az utolsó csók, mondta, remélem, csak estig.

Kilibbent az ágyból, és eltűnt a fürdőszobában.

Felkeltem én is, kimentem a konyhába, reggelit készíteni. A fürdőszobában megeredt a monszuneső, volt, hogy én is beálltam a monszun alá.

Feltettem a kávé. Vinetás, más néven padlizsánkrémes pirítóst csináltam, nagyanyám készítményéből. Amíg nem találtam rá a lányra, vagy talán a lány énrám, a nagyszüleimnél laktam egy fűtetlen előszobában. Azért jobb itt. Elállt a monszun, forró pára csapódott ki a fűből. Tálcára raktam a reggelit. A lány már az ágyban várt. Szerettem tálcán vinni a reggelit, reméltem, ez megadja a nap alaphangját. Leültem az íróasztalhoz, rajta volt az Erika írógépem, amit a lány használt az egyetemi dolgozatok megírásához. Pénzt is kerestünk belőle, kevés embernek volt írógépe, számítógép meg még nem létezett, így kölcsönadtuk Erikát, aztán Erika árából elmentünk vacsorázni. Én éppen nem jártam egyetemre. Kirúgtak két évre. Irodalompolitikai okok miatt. Hiába történt rendszervált(oz)ás, a kommunista tanárok ott maradtak az egyetemen.

Befűztem egy üres lapot, és néztem magam elé, tehetetlenül. Ötletlenül. Nem tudtam, hogy kell novellát írni.

A lány, miközben itta a kávéját, kuncogott.

Mit kuncogsz? – kérdeztem.

Nehezebb, mint egy szigorlat, ugye?

Nehezebb. Visszabújhatok? Szerezniem kell egy kis való-ságálapot vagy epikai hitelt. Hátha akkor megy. Lehet szerelmes novellát is írni.

Drágám, már annyi való-ságálapot és epikai hitelt kaptál tőlem, hogy abból nagy-regényt írhatnál. Amúgy is mennem kell. Este duplán bepótolom. Ha...

A debreceni egyetem klubjában ismertem meg. Emlékszem, szerda esti diszko volt. Bent a teremben dübörgött a

zene, tömeg, kint a büfében ment a nagyüzemi piálás, a folyosón meg ott állt egy lány a falnak dőlve, jobb lábát felhúzza és a falnak támasztva, kezét karba fonva. Gyönyörű volt. Ott állt egyedül. Megálltam vele szemben ugyanúgy, ahogy ő. Rápillantottam. Rám pillantott. Néztük egymást farkasszemmel, aztán elneveltük magunkat. Csaba vagyok. Én meg Györgyi. Jössz táncolni? Táncoltunk. Úgy táncolt, hogy azt hittem, átment a lábamon a villamos.

Hazakisérhetlek?

Hazakisérhetsz.

Hajnal négy volt, mire a lépcsőházuk elé értünk, az egyetemtól kicsit távol levő úri lakótelep legutolsó házában lakott albérletben. Utána már csak egy erdősáv, aztán végelethatalan szántóföld. Álltunk a lépcsőház ajtaja előtt.

Messze laksz, kérdezte.

Másfél óra alatt hazagyalogolok.

Gyere, aludj nálam. Valahogy elférünk. De nem lesz semmi.

Két másik lánnyal lakott együtt, övé volt a kisebbik félszoba. Csak egy falnak tolt franciaágy, egy íróasztal és egy beépített szekrény. Nem tudtam, hogy majd évekig ez lesz az egyik otthonom.

Néhány nap múlva megtörtént „az” is.

Soha nem írtam még sem novellát, sem verset. Valahogy tényleg elterjedt az egyetemen, hogy költő és író vagyok, csak nem jelentetem meg az írásaimat. Hagytam, hadd terjedjen, nem érdekelt. Hát most nagyon ráfáztam.

1992. március 28-a. Estére meg kell írnom egyet. Szerelemből. Voltak író és költő barátaim, jártam nagyon sok ún. író-olvasó találkozó-n, normálisnak tűnt, hogy novellát vagy verset hetekig, hónapig, akár évekig is csiszolgatnak az írók, no de egy nap alatt megírni a lehetetlent? Bezárt félszobában, száraz torokkal nem szárnyalhat a képzelet, úgy döntöttem, lemegyek a Nyulasba, hátha eszembe jut valami. Amíg le-sétáltam a Nyulasba, azon gondolkodtam, zsaroltak-e már ki szerelmet novellával. Olyannal igen, ha nem iszol, akkor... ha leszoksz a cigiről, akkor... ha lesz munkád, akkor... ha nem lesz másik csajod, akkor... De hogy ha meg-írsz estig egy novellát, akkor...?

novella

A Nyulas különleges hely volt, a debreceni egyetem mellett. Egy nagy fabarakk, kerti helyiséggel, a kerthelyiség sarkában meg Szent István piros, fehér, zöld elszáradt virágokkal díszített rozsdás koronájával. Korona vascsontvázával. A korona a híres Debreceni Virágkarneválról maradt itt, senki nem tudta, hogyan szerezte meg Cégély Vendel, a Nyulas tulajdonosa. A koronán belül állt egy nagy faasztal néhány műanyag székekkel, a világ talán legkülönlegesebb ivóhelye. Gondoltam, ha beülök oda, kérem Szent István áldását, csak eszembe jut valami különleges dolog. A Nyulasban négyféle ételt lehetett kapni, halászlévet, babgulyást, túrós csuszát és slambucot, egy különleges szalonnás-krumplis-lebbencstésztás pásztorételt. A különlegességet az adta, hogy páratlan napokon slambuc és csusza volt, páros napokon csusza és slambuc. Amíg nem fogyott el a slambuc, nem adtak csuszát, amíg nem fogyott el a csusza, nem adtak slambucot. Előfordult, hogy csuszát akartunk

enni, de még akadt három adag csusza. Kisorsoltuk, ki egye meg a csuszát. Fordítva is megtörtént. Hétfő lévén gondoltam, ezek egy slambucot, iszom egy Unicumot és sört, hátha kegyelmi állapotba kerülök.

Nem volt még slambuc, ittam a pultnál egy kis Unicumot, és egy üveg Borsodival beültem a korona alá. Szomjas voltam, megittam gyorsan. Megittam még egy Unicumot, és kértem még egy sört. Csaba, baj van? – kérdezte Manyi néni, a pultosnő. Baj van, mondtam. Nagyon nagy baj. Rák? Nem. Az gyógyítható. Az enyémben viszont egy nap alatt bele lehet halni. Manyi néni már hozzászólt a hülye egyetemi hallgatókhoz és tanárokhoz, érdeklődve nézett rám. Mi a baj? Szerelem, mondtam. Odaadta a sört, na, ülj vissza a korona alá, láttalak már ott szerelmeskedni. Visszaültem, és akkor különleges illat lengte be a kerthelyiséget. Disznópörkölés szaga vagy illata. Valamelyik szomszéd ház udvarából fújta oda a tavaszi szél.

És akkor bekattant az agyam. Végre kegyelmi álla-

potba kerültem. Eszembe jutottak a videodisznók.

Az apai nagyszüleim egy, a magyar–román határ menti kis faluban, Mezőgyánban éltek. Néhány évvel ezelőtt odautaztam disznótorra. Leszálltam a falu központjában, a buszmegálló mögött működött a Vadász presszó és étterem. A presszó üvegajtáján nagy plakátot láttam:

VIDEODISZNÓ
szombat este 20 óra

Felizgatott a dolog, disznótorra jöttem, de még soha nem hallottam videodisznóról. Beamentem, csak néhány nyugdíjas meg kinézésre munkanélküli üldögélt az asztalok mellett, vagy éppen támasztotta a söntéspultot. Kértem egy sört. Mi az a videodisznó, kérdeztem a pultos hölgyet. Elkezdett kacagni. Fiatalember, az videodisznó, bár vannak, akik disznó módon viselkednek. Holnap este lesz. Jöjjön el.

Ültem a Nyulasban a korona alatt, orromban perzselt szaggal, és kezdett összeállni bennem az első novellám. Előttem

volt egy üres füzet, és hirtelen eszembe jutott egy történet. A videodisznókról Mezőgyánban, Cégély Vendelről, a Nyulas tulajjáról, aki a kocsmá hátsó udvarán rendez disznótorokat. Bükkszentkereszten volt egy nyaralónk, a faluban élt Kerkó Jani, egy félkezű sírásó és kosárfonó, kondást csináltam belőle. A Debrecen melletti Hajdúböszörményben született az édesanyám, sokat nyaraltam a nagybátyjánál, Miklós bácsinál. Talán hihetetlen, de a hetvenes évek elején még jártam a városban. Reggel végigszarták a disznók a macskaköves utcákat, este meg ültünk a ház előtti lócán az öreggel, vártuk a disznókat. Miklós bácsi a világháborúról beszélt állandóan, én meg mindig megkérdeztem, hogyan találnak haza a malacok, hogy találják meg a sok disznó között az anyjukat. Ilyenkor kivette szájából a pipáját, és csak annyit mondott, gyerelem, a disznó okos állat. De beugrott Sebestyén atya figurája is, a felvilágosult bükkszentkereszti plébánosé, akivel sokat beszélgettünk Francis Fukuyamáról, a kor sztárfilozófusról, aki kijelentette, hogy a történelemnek vége. Valahogy elkezdtem életem első novelláját abba az üres füzetbe, szinte önkívületben írtam le a címét: A videodisznók esete Kerkó Jánossal.

Nem tudom, hány óra alatt írtam meg életem első novelláját, mindenesetre nem egy másodperc alatt, mint ahogy a lányba beleszerettem, már kora délután volt, amikor kibújtam Szent István koponyaváza alól. Hazamentem az albérletbe, útközben vettem egy üveg pezsgőt, behűtöttem. Leültem az íróasztalhoz, Erikán lepofoztam a kéziratot. Hallottam, hogy Györgyi megjött, eldugtam a fiókba, szűz papírt tekertem be Erikába. Ültem némán, nem mentem ki elé. A lány bejött a szobába, rám nézett, aztán az üres papírra, megint rám, megsimogatta a fejem búbját. Nem gondoltam komolyan, te kis bolond.

Jó. Akkor vetkőzz le, és bújj be az ágyba. Mindjárt jövök. Amikor visszajöttem az üveg pezsgővel és két pohárral, Györgyi már a paplan alatt fektült az azúrkék hálóingjében, ami olyan szépen illett össze az azúrkék szemével. Töltöttem a pezsgőből, és leültem az íróasztalhoz. Na most figyelj! Elővettem a kéziratot, mindössze három oldal, kilencezer karakter, és elkezdtem olvasni.

A videodisznók esete Kerkó Jánossal.

Miközben olvastam, egyre többször nevetett fel, néha csak úgy felszisszent, hogy te örült vagy, de a legjobban akkor kacagott, amikor a „Nagy Gyesznó monológjához” értünk.

„Ekkor a legnagyobb kan gyesznó tudja tisztelendő uram

amelyiknek ekkora agyara van a Cégély Vendelé a korcsmárosé szóval a legnagyobb gyesznó odajön hozzám oszt azt mondja követségbe jöttem hozzád Kerkó Jani. Tudom hogy te aki a fűrésztelep mellett lakol és itt az öreg malom mögött szoktál minket makkoltatni hogy te jó ember vagy és mi tudjuk hogy tulajdonképpen te nem tehetsz erről az egészszről de hát mi csak veled tudunk érintkezni és kérünk hogy panaszainkat közvetítsd a felsőbb hatóságokhoz. Szóval ezt mondta a gyesznó atyám ne nézzen már úgy rám látja hogy nem vagyok berúgva de hát ez megtörtént bár tudom hogy vannak olyan dolgok amik igazak mégis hihetetlenek.

Hát azt mondja a gyesznó hogy nekik van az ólban tévéjük merthogy az emberek rájöttek arra hogy a gyesznó ha a tévét nézi akkor szórakozottabb és éhesebb lesz és akkor többet eszik és már nemcsak moslékot esznek hanem az esti filmhez sós mogyorót is kapnak meg pirított makkot. És hogy a hajnali adásban valami Fukugyama nevű főszer azt mondta nekik hogy a történelemnek vége és hogy ezt állítólag direkt a magyar disznóknak üzeni szóval hogy a történelemnek vége és hogy már nincs is haladás meg ilyeneket mondott az a Fukugyama a gyesznóknak azok meg nekem. És akkor a legnagyobb kan amikor a gazda hajnalban hozta a moslékot azt mondta neki szó szerint ezt mondta hogy atyám most figyeljen hogy papa a történelemnek vége már nincs fejlődés hát hova etet hát hova hizlal a történelemnek vége papa már nem a moslék már nem a hova hizlalás a lényeg papa gyönyörködjön az életben nézze milyen csodás a világ papa nézze milyen csodás a világ és akkor azt mondta a gyesznó nekem hogy a zsálya meg a kököröcsin meg a parti sás szebb mint a moslékban úszó árpaszemek. És hát azt kérték tőlem a gyesznók hogy csak úgy hadd ejtőzhessenek az árnyékban hogy csak akkor kelljen enniük makkot ha akarnak és még azt is mondták hogy velem jó mert én rendes vagyok hozzájuk és én akkor azt gondoltam hogy amekkor a gyesznó olyan jószívű ez és akkor mondtam nekik hogy hát ha van tévéjük akkor biztosan elfáradnak az éjszakai műsorban azért olyan lusták nappal és hát nyugodtan pihenjenek az árnyékban. És akkor mind úgy megörült és kedvesen körberöfögtek. A legkisebb odajött hozzám és azt mondta, hogy ő látta ám a híradóban hogy már vannak olyanok is hogy állatvédők és hogy én írjak már a főbb hatóságoknak, hogy ő nem szeretne meghízni hogy levágják. És csurogtak a kis malackönnyei.”

Györgyinek is csurogtak a kis malackönnyei.

Hajnalig szeretett. Évekig.

vers

Klemm József

Találkozás

Istennel szemben ülve
elmondtam még egy verset.
Hallgattunk néhány percet,
majd felém hajolt:
a lehelete olyan volt,
mint a misztrál vagy a fön,
mely a part menti erdőn suhanva
kócosra borzolja a fákat,
a tenger tükrét sörhabosra, és
elégikusra az ember szívét.
Ma sem értem, miért
nem féltém tőle. Talán
mert apámat juttatta
eszembe, a néhai leventét,
aki a jókedvet és a fényt
hagyta rám örökül, s többet,
mint érdemeltem.
Egykoron az Édenkertben
ülhetett így Ádám
a Hatalmassal szemben, midőn
a hiúság még nem mérgezte meg
a szívét, s az elme, mely csak
önmagára hallgat, nem
kérdőjelezte meg a tilalmat,
a szabadság nevében rebellálva.
Jómagam, Isten szavára várva,
csukott szemmel múltattam a percet,
melybe belefért egy teljes eltelt
élet. Temérdek kérdésre vártam
volna választ, hogy higgyem,
legjobb esetben lássam,
a Mindenható valóban minden
sorsnak tudója, aki megóvja az
igazt, s a gazt kigyomlálja és
a gyehenna tüzére szórja.
Végül a Hang, mely bronz gong-
vagy harangként bongott,
megszólalt mélyen,
legbelül, antracitfeketén
és nyugtatón, mint az éj:
„Válaszom te legyél!”

Hetvenkedés

Még megvagyok.
S ez jó. Nekem.
Még magam törlöm a fenekem,
s büszkén őrlöm műfogsorommal
a diót és mandulát. Korommal
festem át a bajszom,
s bár egyre kevesebbet
alszom, álmodni mind
többet tudok. Mint
egy megkábult tulok,
kerengek egyre a Duna-parton,
bolyongva múltam nyomai felett,
melyeket a képzelet
fest tarkára, színesebbre,
mint valaha voltak.
Pár élő barát, de leginkább
a holtak csapódnak mellém,
Keszég, Sziveri, Sándorov,
túlvilági vén vándorok,
karjukat karomba fonják csöndesen,
s nem is mogorvák,
türelmesen bölintanak csak, ha
sorsomat taglalom, sejtetve,
hogy az alkalom a nagy,
valódi változásra már közelít,
és nemsokára bizton utolér,
midőn az, ki az anyagnak
kikölcsönözte lelkemet, visszakér
mindent, s hozzá még: kamatostúl.
Így vigasztalnak, míg az éjszakai
ég száznolcvan fokot fordul
a Kis Göncöl rúdjának csúcsa körül.
Reggelre ébredvén az értelmem
újra örül, s nyugtázza:
még megvagyok!
A nyár heve s a téli fagyok
sem bírnak velem.
Csak türelem,
türelem!

Szomi Béla

Letekert

(B. indokolt/indokolatlan
félelmeiből)

Néha
csak úgy
elmerengek
sötétbarna szemedben,
koromfekete szívedben,
keresve önmagam
benne,
földre lefekve imádva,
kedvesem,
elkábítva,
elcsábítva
állati illatodtól.

Néha
a lelkem
csak pislákol,
mert
a tiéd
kiigézett belőle
minden bűnömet,
kivésset
minden
múltbéli, kiégett
szerelmet.

Néha
erőtlenül
haldoklom
melletted,
leszerelve
minden akarattól,
kifosztva
minden
szabadságtól,
s te pimaszul
jól tudod,
hogy még így,
leterítve is
szeretlek.

Bence Lajos

Fura szonett,
felkérésre

(ars poeticám újbóli megerősítése)

Mert ma még nem ettem,
szomorú hangú a szonettem.
S bár hiányos az etikettem is,
azért még nem vagyok hamis.

Mert ma még nem ittam,
nem hiányzik nekem a hittan.
Vár rám úgyis száz meg száz
bugyrával a pokoli katlan.

S mert kevés a havi fixem,
nem hiányzik nekem a twist sem.
Körmölök csak, hisz ez a

tisztem, bár nem lesz belőlem,
sem úr, sem fiskális movister,
sem másfajta földi isten.

Órákra

Másodpercmérővel
felszerelt órámon
hamarabb fogy az idő.
Úgy tűnik, már csak percek
kérdése az esztendő, a hét
meg csak három napig
tart, s kérdés, ha kitart...

A múlva és alatt
is meghasonlik a számlapon,
barátomtól tudom,
a húzós órák még
kegyetlenebbül mérnek,
hipp-hopp, s máris
vége egy évnek.

Hát
erről szolt ez a kis ének,
dal a múlt időről, porlandó
korról, porba hulló
porondról, királyi
trónról.

Huszáros

Máskor meg szinte élvezet
az élet, fogfájósan is hosszú
és bölcs kor reményében
lefeledni, vagy az utcaparti
árokban élek-halok – füvek
között henyélni, míg
szól a versike: élek-halok,
élek-halok-szántok-vetek,
új szántások mentén
gyökeret ereszttek,
új szántókon lóháton
repsztek, hetyke
huszár-bajuszt
növeszttek.

esszé

RITUÁLIS NEVETÉS DISZNÓVÁGÁSKOR ÉS KUKORICAPATTOGATÁSKOR

Csorba Béla

A 80 éves Pastyik Lacinak

„Amennyiben a túlvilágra lépés pillanatában minden nevetés megszűnik és tilossá válik, akkor megfordítva, az életbe lépést nevetésnek kell kísérnie. Mi több, ha az első esetben a nevetés tilalmát láttuk, az utóbbiban a nevetés kényszere, parancsa forog fenn. A gondolat még tovább megy. A nevetésnek nem csupán életet kísérő, hanem életadó, életrekeltő, képességet is tulajdonítottak.” (Vlagyimir Propp)

Temerinben még ma sem merült feledésbe a néhány évtizede még gyakorolt népszokás, amelyet a levágott sertés szétbontása során gyakoroltak, egész pontosan akkor, amikor a szalonnáját – akár a hátán, akár a hasán – elkezdték megbontani. Ilyenkor valaki a jelenlevők közül felszólította a többieket, hogy nevéssenek, rendszerint azért, hogy vastagabb legyen a szalonna. Ma már legfőképpen csak a báméskodó gyerkőcöket szokás nevetésre ösztönözni, de hogy miként függhet össze a szalonna vastagsága a nevetéssel, azt senki sem tudja megmagyarázni. Nem csoda, hiszen alighanem egy nagyon ősi rítus emlékére lehet szó, amely a vadászó társadalmak szokásaiban gyökerezhet. Nem reflexszerű, belülről fakadó nevetésről van szó, mint például egy jó tréfa hallatán, hanem valami másról, olyasmiről, amit valamiért meg KELLETT tenni, akár örültek az állat halálának, akár sajnálták. (Egyidőben Jung Károlyt is izgatta a dolog, tőlem is kért temerini folklóranyagot, ám hogy végül írt-e róla, nem tudom, de a minden-

tudó Pastyik László majd megmondja.) A kérdéskörrel bővebben Vlagyimir Propp világhírű népmese kutató és etnográfus foglalkozott, igaz, a példái között a miénket nem találjuk. De találunk az élet sok más vonatkozására alkalmas példát – ezekre most nem térek ki, s azt is csak megemlítem, hogy nagy valószínűséggel az említett példát és rokon vonatkozásait a Vajdaság más településein is megtaláljuk, akár más nyelvű közegben is. *Ami* ezúttal fontos, azt Propp így fogalmazza meg: „Korábban azért nevettek szülés vagy az állat megölése közben, hogy megszülessen a gyermek, illetve újjászülethessen az állat.” Hiszen enélkül nincsen az életnek folytonossága. Mindezt azon a felfogáson alapult, hogy a nevetés életet teremtő és újjáteremtő erő, tehát végső soron nem egyszerűen a szalonna, illetve tágabb értelemben a téli élelmezés biztosítása feletti örömről van szó a példánkban sem.

A közelmúltban a rituális nevetés egy eddig ismeretlen példája is felbukkant Temerinben – feltételezhető, hogy máshol is ismerhették vagy ismerik. Ez pedig a nagypénteki kukoricapattogatáshoz kapcsolódó szokáscelekmény és rigmus. Az udvaron vagy a fészer alatt, a kiskonyhában rendszerint kotlában vagy egyéb nagyobb vasedényben vagy rostában pattogatták a kukoricát a nagyböjt, azon belül is leginkább nagypéntek idején. Krisztus kereszthalála a keresztények körében nemcsak a legszigorúbb böjti nap, de több más, mágikus jellegű szokáscelekmény is kapcsolódott hozzá

– a „mossa holló a fiát” néven ma már csak emlegetett, mint gyakorolt kora reggeli, hajnali mosakodás a kútnál, az állatok ivartalanítása, mert az ezen a napon kapott seb gyorsabban gyógyul, a kígyók-békák elűzése a ház és a porta söprűvel körülszaladásával stb. –, amelyek jóval a kereszténység előttről datálódhatnak. Itt jegyzem meg, hogy már Szent László első, 1092-es törvénykönyve mint pogány szokást büntette a kutaknál való áldozást: „Akik pogány szokás szerint kutak mellett áldoznak, vagy fákhoz, forrásokhoz és kövekhez ajándékokat visznek, bűnükért egy ökörrel fizessenek.”

Kukoricapattogatásra a közhiedelem szerint azért került sor ezen a napon, mert így pótolták a hiányos böjti táplálkozást. Hogy valójában sokkal többről lehetett itt szó, azt megsejthetjük a hatvanegy éves Pápista Sándortól kapott adatból. Nagyanyja, Erős Erzsébet (1929–1972) pattogatás közben az őt körülállókkal a következőt énekelte: „Tyúk segge, lúd segge mind kipattogjon!” Mindenki-nek nevetni kellett, hogy a tűz felett a kukoricaszemek megrepedjenek, és hófehér szirmot bontva apró virágokként kinyílnak. Nevetni kötelező volt, aki elmulasztotta, az csak a sikerületlen, kemény szemekből kapott, ezeket domóknak hívják a temeriniék. Nem kétséges, hogy ebben az esetben is az életet teremtő és fenntartó rituális nevetés egy formájáról van szó, összefonódva az agrárkultusszal, a sok tojást tojó tyúkok és ludak szaporulatának s egyben tovább élésüknek a biztosításáról.

novella

LEGALÁBB A KÖNYV OLCSÓ

Dinók Zoltán

Lajos bácsi a lámpafénynél olvasott. Már fél tizenegy volt. De csak olvasott. Magányosan, visszavonultan élt. Goethét lapozta. Majd becsukta a könyvet s eloltotta a lámpát. Jól aludt. Reggel hat körül ébredt. Még evés előtt felhajtott egy fél deci pálinkát. Megreggelizett. Csípős kolbászt evett zöldpaprikával. Jólesett neki. Miután jóllakott, fogta magát és öltözött. Sanyi bácsihoz igyekezett, az utcai könyvkereskedőhöz. Lajos bácsi valamit venni akart. Kevés nyugdíjat kapott. Pedig egész életében dolgozott. Tíz órákor már az utcán járt. Nem messze volt Sanyi bácsi és a portékája... Amikor megérkezett a másik nyugdíjas öregemberhez, üdvözölte:

- Jó napot, Sanyi bácsi! Hogy van?
- Egész jól. S maga?
- Én is. A mi korunkban már az a lényeg...
- Milyen igaz! – mondta Sanyi bácsi majdnem nevetve.
- Szétnéznék!
- Csak nyugodtan.
- Most nem verseket, novellákat szeretnék olvasni... – mondta Lajos bá.
- Van bőven – mutatta a kezével Sanyi bácsi.
- Lajos kiválasztott egyet. Sanyi bá közben rágyújtott.
- Maga még dohányzik? – kérdezte Lajos bá.
- Igen. Maga is, nem?
- Nem. Én leszoktam. Nem bírja a buksztárcám.

Sanyi bácsi kicsit még el is érzékenyült.

- De legalább a könyv olcsó – mondta Lajos bá bölcsen.
- Az a könyv csak háromkilencven forint.
- Na látja! És egy doboz cigaretta?
- Igaza van. De én nem bírom abbahagyni ezt – mondta Sanyi bácsi.
- Nekem muszáj volt. S nem is az egészség miatt. Anyagiak miatt. Kenyér is kell...
- Akkor megveszi azt a Móricz-kötetet?
- Igen. De én többet már nem cigizem. Ilyen világban, vagyis országban élünk...

Sanyi bácsi bólogatott. Lajos bá megkifizette a könyvet. S elköszönt. Hazaérve már lihegett. Levetkőzött, és átadta magát a pihenésnek. A könyvet félretette. Megmosakodott, aztán vacsorázott. Este a könyvvel a kezében bújt ágyba. Most novellákat olvasott. Aztán eszébe jutott, hogy aznap miket beszélt Sanyi bácsival. Nem futja cigarettára – mondta magában.

Majd kiment a konyhába, s elővett egy régi szivart, ezt őrizgette magában... Meggyújtotta és elszívta. Szipkával. Majd miután elnyomta, azt mondta magában:

- Ez életem utolsó dohánya, szivarja! Egye fene! Majd ha eltemetnek, ez a szipka lesz a síromon...

S visszafeküdt, de már nem olvasott... Mélyen aludt, mint a téli álmát alvó medve.

vers

Balogh István

Meglelni csudákat, soha fölébredni

Sinkovits Péter barátom emlékére

Serény *orgonaépítők* megindultak keletre.
Valaki áttörte az ég boltozatát, leömlik a szent *malaszt*,
zuhog Tiszánk közepébe: elárvult partján *az író ír*.
Üres a pad, a sétányon avart kerget valami szél.
Bimbózó szerelmünk belopózott a vecsernyére.
Templom plafonja hintázó pókokkal díszített.
A költő nem dalol már, szobájában elpattantak
az öreg zongora húrjai. Schubert Szerenádját
visszhangozza a háromlábú koromképző őslény.
Nyitva felejtett szobaablakon kiröppen a gyertyaláng.
Szindbád mester vitorlát bont az elorzott *sarki bolt* helyén,
fölszökken lélekvesztője, *elröpi*l szótlan szülővárosból
délre, *az Alvégen át, a Vásártér felett* Bátka felé,
s vissza: cukorgyár, kendergyár, kórház, temető.
Szent Anna ül a küszöbön. Sír, zokog. Ruháját megtépi.
Költőnk asztalán kidőlt a tintásüveg. *Kontrapunkt*-dagály.
Legyecskék gázolnak a kék tóba, vonalkákat hímeznek
a parlagon maradt teremtő világ homlokára.
Szárnyuk zizzenése szimfonikus zenekar játékát búvöli.
Ki nem találhatja senki immár, *ki volt ő*.
Gyolcskapcára rozsdás vasbocskort húz a vándor.
Megindul nagy léptekkel Tisza jobb partján fölfelé:
meglelni csudákat szomját oltó forrás mellett,
fűbe heveredni, illatos virágének két könnyű karjában
elaludni, elaludni, álmodni álmodni, soha fölébredni.

A CROCS PAPUCS A MŰVÉSZETBE LÉP

Lázár Tibor

Mészáros Dániel életrajza alapján megállapítható, hogy egy most kezdődő pályafutás elején állunk, és annak a formatív folyamatnak lehetünk a szemtanúi, amikor még megannyi lehetőség adott, amely felé egy alkotó elkanyarodhat. A kortárs képzőművészet gyakorlata és szcénája még talán sohasem volt ennyire szerteágazó. A globalizáció adta technikai lehetőségek, a közösségi platformok, az azonnali képmegosztási módok mérhetetlen információhalmazzal zúdítanak ránk és kátfőniát tárnak elénk. A bőség zavara hatalmas szabadságot ad, ugyanakkor legalább akkora kihívást is jelent, úgy a befogadó, mint a formálódó művészek számára. A navigáció nem egyszerű ebben a nagy, állandóan örvénylő zavarosban, illetve az alkotónak önmagát elhelyeznie ebben a képlékeny világban. A kísérletezés során természetesen nem szabad félni a tévedéstől, hiszen már azal is beljebb vagyunk, ha valamiről tudjuk, hogy bizonyos irányba nem szeretnénk tartani, ez pedig megerősíthet minket néhány elhatározásunkban. Az előző évtizedekben, korokban, művészettörténeti szakaszokban talán egyszerűbb lehetett választani, és elkötelezni magunkat valami mellett, vagy valami ellen menni. Nagy kihívás lesz a jövő művészettörténetészeinek ebből a zajból visszamenőleg kihallani a legmeghatározóbb hangokat.

Mészáros Dániel ebből a nagy rengetegből már kiválasztotta érdeklődési körét, amelyben kényelmesen és otthonosan mozoghat, ugyanakkor izgalmas darabokat alkot-

hat. Az itt bemutatott munkák a konceptualitás jegyeit mutatják, ahol egyaránt fontos a gondolati játék, amelynek következményeképpen sohasem tudhatjuk előre, hogy milyen anyagokat fogunk használni, és azokat milyen módon fogjuk megmunkálni. Megtörténhet, hogy az alkotáshoz több tonna termőföldre, betonvasra, toxikus vegyületekre vagy a legutóbbi generációs mikrocsipre lesz szükségünk. Ennek megmunkálása is legalább annyira lehet változatos: hegeszthetünk, horgolhatunk, szögezhetünk, olvaszthatunk, programozhatunk. Mészáros Dániel anyaghasználata ennek megfelelően kiváltképp változatos. A repertoárjában megtalálható

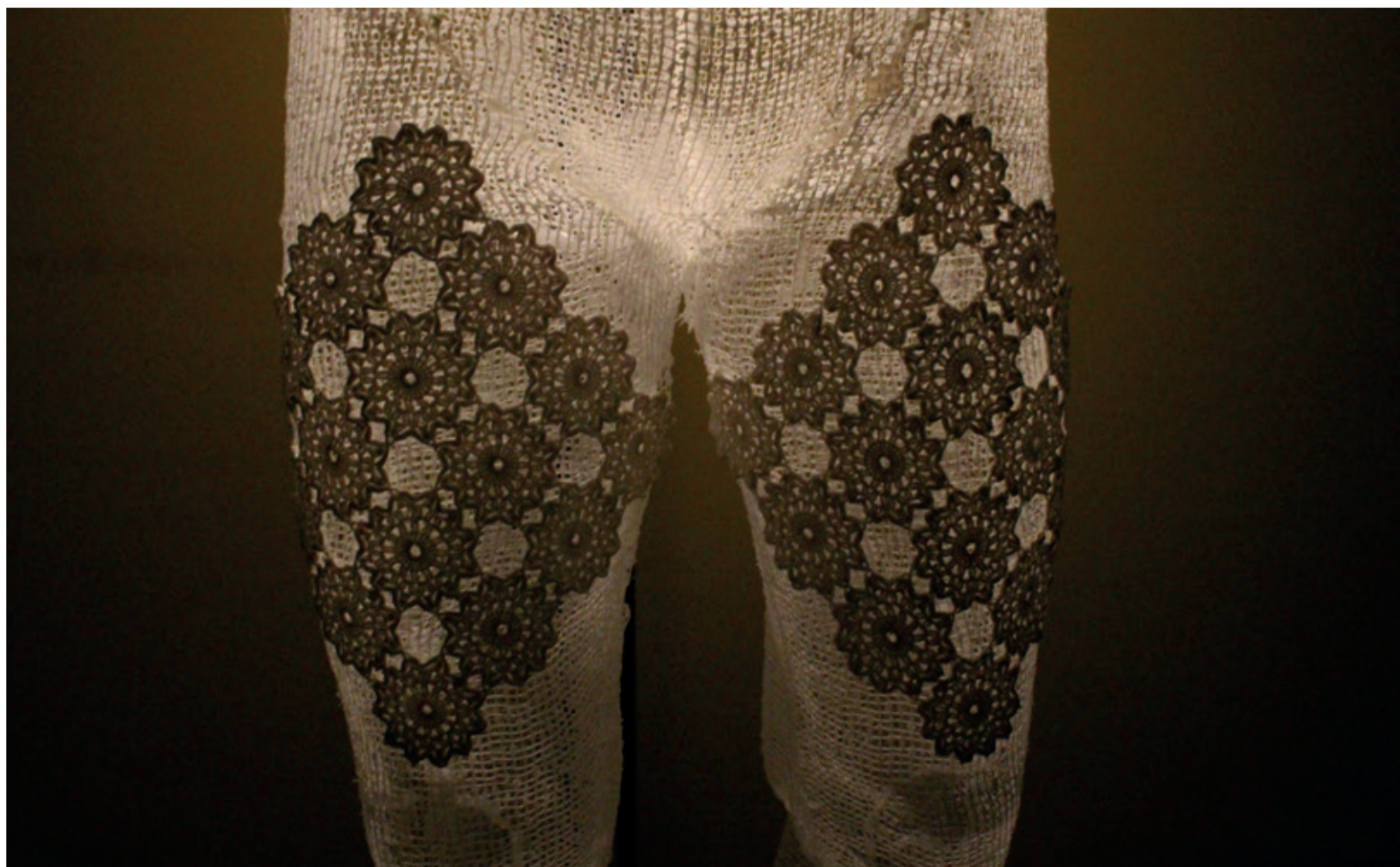
a műanyag, cukor, papír, viasz, agyag, csipke, vászon, lomtalánításra váró, kidobott tárgyak, és a listáját egyre csak bővíti. Ezeket az anyagokat ragasztja, főzi, olvasztja, vágja, szétszedi és újra összerakja, attól függően, hogy az aktuális elképzelés mit követel meg.

Az alkotási folyamat változatosságát kiválóan szemlélteti a mindenki számára jól ismert Crocs papucs alapján készült munka. Hogyan is lett a ebből a papucsból műtárgy? Ez az alkotás egy projekt apropóján született meg. Fiatal művészek azt a feladatot kapták, hogy az újvidéki Limáni parkban olyan installációkat állítsanak ki, amelyek célja, hogy kommunikáljanak a környezetükkel, és

a parkhoz kapcsolódó tartalmakat dolgozzanak fel. Dániel a felvetésre egy kis méretű kísérleti cukorszoborral választott. A közterületeken található szobrok esetében nincs betervezve az az előre nem látható ismeretlen, amikor valamilyen természeti hatás a kompozíció részévé válik, például ráhulló levelek, esetleg a madarak, galambok általi „kiegészítés”. Mészáros munkája ennek éppen az ellenkezője, ösztönzi az állatokat a művészetben való részvételre. Mivel az állatok számára csábító anyagokat használt (cukor, kukoricakeményítő), a rovarok, madarak, a parkban sétáltatott házi kedvencek aktívan fogyaszthatják, és részt vehetnek ebben a művészeti

kísérletben. Érdekesképp itt elmondható, hogy technikailag hogyan került kivitelezésre ez az eleve a megsemmisülésre tervezett mű. Először is szükség volt egy igazi Crocs papucsra. Dániel erről vett negatívot, amelyet gipszből öntött ki. A pozitívot karamellizált cukorból öntötte vissza, amelybe vékonyra szeletelt papírt helyezett a „szerkezet” megerősítése céljából.

Jelentéssel bír az is, hogy miért esett a választás ebben a projektben éppen a Crocs papucsra. Az ipari forradalom során kialakult hatékony gyártási eljárások következtében lehetővé vált, hogy elérhető áron juthassunk hozzá termékekhez. A Crocs papucs is egy ilyen termék, megtalálható megannyi otthonban a világon. Az élettartamuk viszont nem hosszú, és a megvásárlásuk után nem sokára szeméthyegyekben is ott fogjuk látni, rosszabb esetben a folyóinkban, vizeink felszínén a szeméttel együtt hömpölyögni. A megsemmisülés itt is előre tervezett. A sorozatgyártás kétélű kard. A termékeket sokak számára hozzáférhetővé teszi, demokratikussá a tárgyak birtoklását, másrészt viszont hatalmas ökológiai lábnyomot hagy. Ez a fajta kettősség nyilvánul meg a csipkéből kirakott installáción is. Dániel ennél a munkánál is használt egy alapot, egy, a kirakatokban látható próbababát. Ebben a kontextusban az iparit, a sorozatgyártottat jelöli. Ezt az alapot öltöztette fel csipkével, amely az ipari forradalom előtti világot jelöli. Nem első eset, hogy ez a hungarikum fölkelti a kortárs képzőművészek fantáziáját. A nagyvilágnak a kézzel vert csipkét Havadtóty Sámuel mutatta meg. A nagynevű kép-

képzőművészet

zőművész közeli kapcsolatot ápolt olyan kortársakkal, mint Andy Warhol, Keith Haring, Yoko Ono, akivel élettársi kapcsolatot alakított ki, miután férje, John Lennon merénylet áldozata lett. A New York, Milánó és Budapest között ingázó Havadtőy Sámuel előszeret-

tel fed be csipkével műanyagból gyártott Miki egeret, ajtókat, Lenin-szobrot és teljes autót is.

Amennyiben irodalmi hasonlással szeretnénk élni, akkor azt mondhatnánk, hogy Mészáros Dániel művészetének első fejezetével találkozhatunk ezeken az oldalakon. Ebben megis-

mertük a szereplőket, ráhangolódtunk a nyelvezetre, és látjuk a kijelölt irányt. A következő fejezetben a bonyodalomra, művészetének a kibontakozására számíthatunk, és kíváncsian várjuk, hogy művészünk a folytatásban milyen meglepetésekkel rukkol elő számunkra.

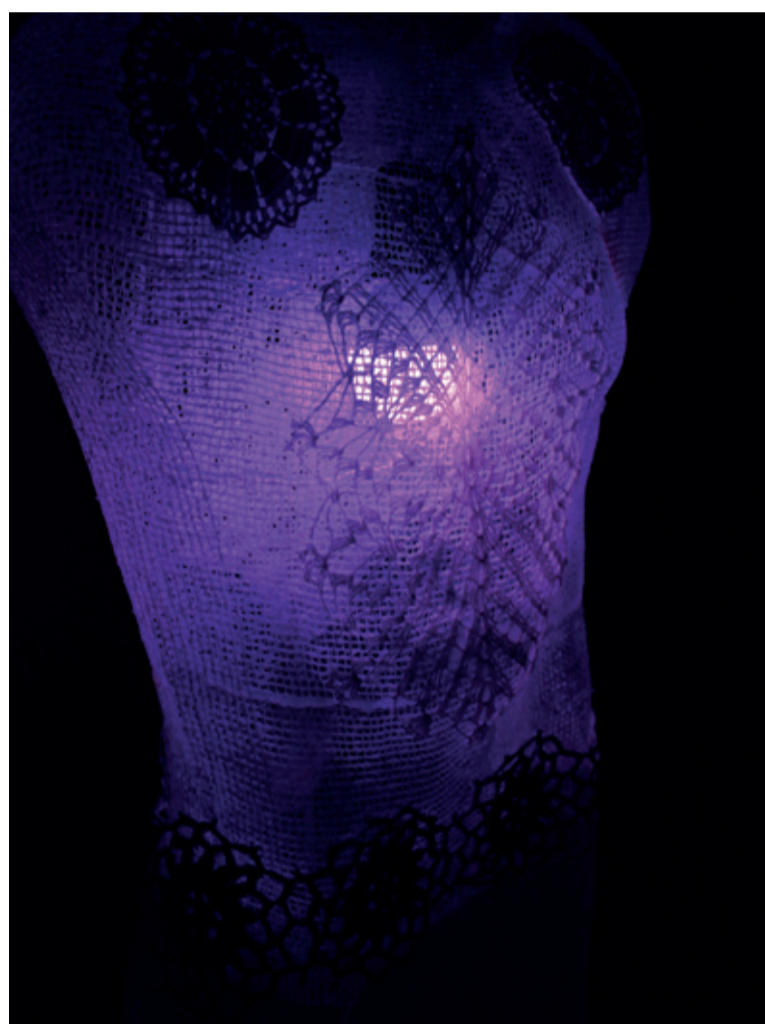
mészáros dániel

1999
Újvidék

Gimnáziumi tanulmányait Zentán végezte a Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium és Kollégium képzőművészeti szakán. 2018-tól az Újvidéki Művészeti Akadémia Képzőművészeti Karán, szobrászati szakon folytatta tanulmányait, ahol 2022-ben szerzett diplomát. Jelenleg az Újvidéki Művészeti Akadémia Képzőművészeti Karán végzi a mesterképzést szobrászat szakon. Párhuzamosan tanul az Újvidéki Egyetem Magyar Tannyelvű Tanítóképző Karán Szabadkán.

Több alkalommal kiállított Újvidéken, Szabadkán és Zentán. Részt vett a 20. és a 22. Vajdasági Magyar Tudományos Diákköri Konferencián (VMTDK). Szabadkán él és alkot.

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

- Antalovics Péter** (1993) költő, újságíró (Kupuszina)
- Bakos Réka** (1996) néprajzkutató (Csantavér)
- Balogh István** (1946) író, költő, ny. tanár (Zenta)
- Bence Lajos** (1956) költő, publicista (Lendva)
- Czini Zoltán** (1985) tanár (Nagybecskerek)
- Csorba Béla** (1950) költő, néprajzkutató, publicista (Temerin)
- Dinók Zoltán** (1981) író (Kecskemét)
- Fekete J. József** (1957) író, kritikus (Zombor)
- Ficsku Pál** (1967) író, szerkesztő (Budapest)
- Haramza Kristóf** (1996) író, újságíró (Mohács)
- Kis Kinga** (2003), a szabadkai Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar média és kommunikáció szakos hallgatója (Szabadka)
- Klemm József** (1954) költő, újságíró (Újvidék)
- Lázár Tibor** (1980) festőművész, pedagógus (Zenta)
- L. Móger Tímea** (1981) költő, újságíró (Doroszló)
- Lovas Ildikó** (1967) író, szerkesztő, kulturális szervező (Szabadka)
- Madár Anikó** (1984) újságíró, szerkesztő (Újvidék)
- Molnár Tibor** (1966) történész, főlevéltáros (Zenta)
- Patyi Szilárd** (1987) történelem-filozófia szakos tanár (Szabadka)
- Szomi Béla** (1960) zeneszerző, költő, pedagógus (Mengeš)
- Tóth Eszter Zsófia** (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)
- Zakinszky Regina** (2007), a szabadkai Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó Gimnázium tanulója (Temerin)

Lapszámunkat **Mészáros Dániel** alkotásaival illusztráltuk.

átmentett történelem

„A MEGVÁLTOZOTT KÖRÜLMÉNYEKRE VALÓ TEKINTETTEL”

Patyi Szilárd

Az 1939-es Cvetković-Maćek-megállapodás és a szabadkai Magyar Olvasókör újbóli megnyitása

Áttekintve a délvidéki magyarság két világháború közötti történetét, világossá válik, hogy egy kisebbségbe szorult közösség sorsát olyan belpolitikai vagy világpolitikai tényezők befolyásolják, amelyekre az adott közösségnek nincs vagy alig van ráhatása. Elég, ha mindjárt a trianoni békediktátumra gondolunk, és említhetnénk a királyi diktatúra bevezetését 1929-ben, aminek következtében betiltották a Magyar Pártot, vagy az 1934-es marseille-i merényletet, amely után mintegy háromezer délvidéki magyart utasítottak ki Jugoszláviából.

A Jugoszláv Királyságban 1939. augusztus 26-án ismét olyan nagy horderejű belpolitikai esemény történt, amely ugyancsak hatással volt a délvidéki magyarság sorsára. Dragiša Cvetković jugoszláv miniszterelnök és Vladko Maček horvát politikus ekkor kötött megállapodást, amellyel az ország létét is fenyegető szerb-horvát ellentétet igyekeztek orvosolni. A megállapodás létrehozta a Horvát Bánságot, ezáltal a horvátok gyakorlatilag autonómiát kaptak Jugoszlávián belül, vagyis elérték azt, amiért az ország 1918-as létrejötté óta küzdöttek. A megállapodás rövid távon a délvidéki magyarság helyzetére is pozitívan hatott. Már néhány nappal Dragiša Cvetković és Vladimir Maček megegyezése után a hatóságilag bezárított szabadkai Magyar Olvasókör, a korábbi Népkör, ismét megnyithatta kapuit. Jelen írásunkban a Cvetković-Maćek-megállapodás megszületésének és a Magyar Olvasókör megnyitásának körülményeit tekintjük át a Reggeli Újság című újvidéki napilap korabeli írásai alapján.

Címlapon a megállapodás

A Reggeli Újság már az egyezmény megkötésének napján, augusztus 26-án, szombaton a címlapján adta hírül olvasóinak, hogy az országban nagy belpolitikai változások vannak kibontakozóban. E szerint ugyanis a jugoszláv kormány beadta lemondását.

„Beográdból jelenti az Avala: Cvetkovics Dragisa miniszterelnök tegnap, pénteken délelőtt fél 12 órakor repülőgépen Beográdba érkezett. A repülőtéren a kormány több tagja várta, köztük Nédics Milutin tábornok-hadügyminiszter, valamint még több más előkelőség.

Cvetkovics Dragisa miniszterelnök Altiparmakovics és Tomics miniszterek kíséretében érkezett Beográdba. A fogadására érkezett előkelőségeket szívélyesen

üdvözölte, majd a miniszterelnökségi palotába hajtattott.

Déli egy órakor a kormány Cvetkovics Dragisa elnökletével minisztertanácsot tartott, amelyen a miniszterelnök bejelentette, hogy tekintettel a szerb-horvát megegyezés megkötésével beállott új helyzetbe, beadta a kormány lemondását – állt a napilap címlapján.

A Reggeli Újság ezt követően közölte azt a levelet, amelyet a miniszterelnök még augusztus 24-én küldött II. Petar Karađorđević jugoszláv királynak.

„Királyi Fenség!

A Királyi Régenstanács magas megbízásából ez év február 6-án kormányt alakítottam azzal a különleges feladattal, hogy megtaláljam azokat az alapokat, amelyeken megoldhatjuk az ország legfontosabb kérdését, a horvát kérdést. Ezt a feladatot elvégeztem és a Királyi Régenstanács előterjesztéseimet elfogadta.

Azt tartom, hogy ezzel küldetésemet befejeztem, az új helyzet személyi és politikai tekintetben szélesebb alapokon nyugvó kormányt kíván, ezért tisztelettel benyújtom a kormány lemondását és kérem a Királyi Régenstanácsot, hogy a lemondást fogadja el.

Kérem Királyi Fenségedet, fogadja legmélyebb odaadásom kifejezését, Cvetkovics Dragisa miniszterelnök” – írta levelében a miniszterelnök.

A hírösszefoglaló azzal zárult, hogy a királyi régenstanács elfogadta Dragiša Cvetković lemondását, majd a régensherceg fogadta a lemondott miniszterelnököt, akit aztán meg is bízott az új kormány megalakítására, vagyis továbbra is Dragiša Cvetković maradt a miniszterelnöki székben.

A másnapi, augusztus 27-ei Reggeli Újság pedig már a Cvetković-Maćek-megállapodás részleteit ismertette, szintén a címlapon. A megállapodás legfontosabb fejleménye természetesen a Horvát Bánság létrehozása.

„Beográdból jelenti az Avala: A szerb-horvát megegyezés szövege többek között a következőket tartalmazza:

Uj, széles alapokon nyugvó kormány, amelyben a horvátok képviselői is helyet kapnak.

Az új kormány az alkotmány 116.-ik paragrafusa értelmében rendeletet ad ki a Horvát Bánság megalakítására vonatkozólag. A Horvát Bánság a jelenlegi szívai és tengermelléki bánságból áll, azonkívül hozzácsatolják a dubrovniki, sidi, iloki, breskói, gradacsaci, derventai, travnikai és fojnici járást. A későbbi állami átrendezés során az említett járástok területén fekvő azokat a községeket, amelyek nem horvát lakosságunk, kiveszik a Horvát Bánság területi hatásköréből.

Az új önkormányzatban biztosítják a lakosok egyenjogúságát.

A Horvát Bánság törvényhozását a Király és a horvát képviselőház (szábor) végzi. A horvát nemzetgyűlést általános titkos szavazással választják.

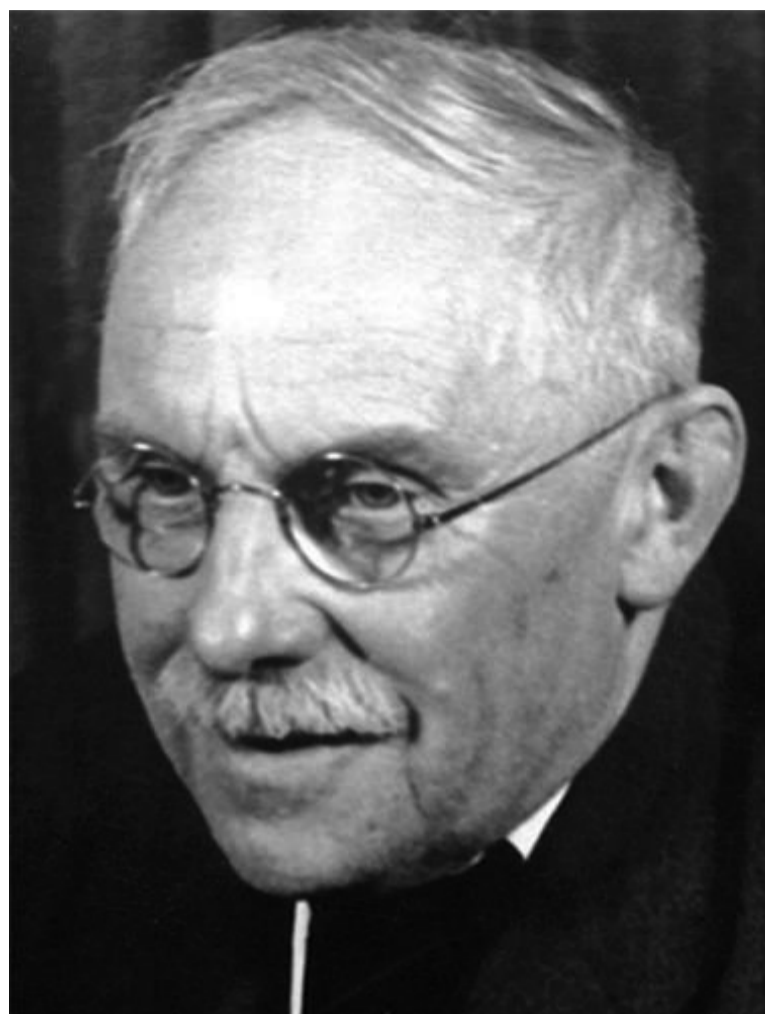
A horvát bánt a Király nevezi ki” – ismertette a napilap a megállapodás részleteit, alább pedig a Horvát Bánság hatásköreit írták le:

„A Horvát Bánság politikai hatáskörébe tartoznak a közgazdasági, közoktatási, igazságszolgáltatási, kereskedelmi, ipari, szociálpolitikai és testnevelési ügyek.

Az országos központi kormány hatáskörébe tartozik továbbra is a külügy, a pénzügy és a hadügy, valamint az állam védelmére szolgáló intézkedések joga.”

A Reggeli Újság augusztus 28-ai száma szintén az új kormány megalakulásával és a megállapodás részleteivel foglalkozott. Ismertették az új kormány névsorát, a miniszterek rövid életrajzát, és további részleteket közöltek a megállapodás szövegéből. Emellett azt is hozzátették, hogy a megállapodás az ország lakossága meglelgedéssel fogadta.

„A szerb-horvát megegyezés szövegét az új kormány szombaton este tette közzé. A megegyezés az egész országban rendkívül kedvező hatást tett. Megállapítható, hogy az ország lakossága nagy örömmel fogadta a megegyezést, amely azt jelenti, hogy az ország közhangulata megnyugszik és politikai élete rendes kerékvágásba jut. Különösen nagy meglelgedést kel-

Vladimir Maček horvát politikus

tett az, hogy a kormány nyomában megalakulása után olyan intézkedéseket tett, amelyekkel az ország politikai, kulturális és gazdasági életének teljes szabadságát kívánják garantálni” – írta a Reggeli Újság.

A megállapodás főleg a szerb-horvát viszonyra tett nagy hatást, sőt rövid távon már a magyarok helyzetére is kihatott. Legfőbb eredménye, hogy a szabadkai Magyar Olvasókör (a ko-

rábbi Népkör) ismét megnyithatta kapuit.

Ismét megnyílik a kör

Csuka János *A délvidéki magyarság története 1918–1941* című könyvében írja, hogy a szabadkai Magyar Olvasókört 1939 februárjában zárták be a jugoszláv hatóságok. Ekkor tartotta az olvasókör dalárdája hagyományos magyar bálját. A bál befe-

A Cvetković-Maćek-megállapodás által létrehozott Horvát Bánság

jezése után egy kisebb csoport, amely főleg az olvasókör fiatal-ságából állt, a kör helységeiben hajnalig énekelte a *Horthy Miklós katonája vagyok én* című dalt. A rendőrség irredentizmus miatt már másnap eljárást indított a Magyar Olvasókör ellen, amelyet bezártak, a fiatalok ellen pedig eljárást indítottak. A Reggeli Újság 1939. június 13-ai száma alapján azonban arra következtethetünk, hogy csak az épületet zárták be, a szervezet tagjai tevékenységüket nem hagyták abba, sőt június 12-én közgyűlést is tartottak. Ez az esemény azért is érdekes, mert a szervezet tagságának politikai megosztottságáról tanúskodik, valamint arról, hogy ahogy szerte Európában, úgy itt is megjelentek a szélsőjobboldali eszmék és az antiszemita hangok. Erről a következőket olvashatjuk a Reggeli Újságban:

„A szuboticei Magyar Olvasókör vasárnap délelőtti rendes évi közgyűlést tartott, amelyen Nojcssek Géza elnök elnökölt. A közgyűlésen felolvasták a különböző jelentéseket, amelyekhez elsőnek dr. Szegedi Imre volt csantaviri állatorvos szolt hozzá. Dr. Szegedi, aki az olvasóköri ellenzék egyik tagja, élesen bírálta az Olvasókör működését és beszédében azt kívánta, hogy a szuboticei Magyar Olvasókörből zárják ki a zsidó tagokat. Dr. Szegedi szerint az Olvasókör nem keresztény magyar szellemben működik.

Dr. Szegedi Imre felszólalására dr. Pataki Antal ügyvéd nagyszabású beszédben válaszolt és a legerélyesebben visszautasította dr. Szegedi állításait, mint ha az Olvasókör valaha is nem keresztény magyar szellemben működne. Azt állította, hogy dr. Szegedi, aki csak igen rövid ideje vesz részt az egyesület életében, nem ismeri a kör múltját és működését. Az Olvasókör kulturális egyesület, amelynek tagjai felekezeti különbség nélkül mindig a magyar kulturális célokért dolgoztak.

A vezetőségnek alig néhány zsidó tagja van, akik az elmúlt húsz év alatt mindig vállalták a magyar kisebbségi sorsot és így méltánytalanság a megkülönböztetés” – áll a napilapban, majd alább a következőket teszi hozzá:

„Az olvasóköri közgyűléssel kapcsolatban az a hír terjedt el, hogy a Mácskovics-féle olvasóköri ellenzék kilépett a körből. A hír nem felel meg a valóságnak.”

Magáról a Magyar Olvasókör újbóli megnyitására a Reggeli Újság az augusztus 29-ei, keddi számában számolt be.

„Szombaton és vasárnap Szubotícán tartózkodott Drincics Dragomir dunai segédében, aki a különböző egyesületek és várospolitikai tényezőkkel együtt a szuboticei Magyar Olvasókör küldöttségét is fogadta és meghallgatta. Az Olvasókör nevében dr. Strelitzky Dénes, dr. Szántó

Gábor, Kovács Károly, Csuka János, Lendvai József és dr. Nagy Ödön jelentek meg a bánhelyettesnél, aki közölte velük, hogy a dunai báni hivatal a megváltozott körülményekre való tekintettel úgy határozott, hogy helyt ad a Magyar Olvasókör által felterjesztett fellebbezésnek és elrendeli a Magyar Olvasókör megnyitását.

A bánhelyettes közölte Sztefanovics rendőrfőnökkel, hogy mielőbb gondoskodjék a kör megnyitásáról.

Hétfőn délelőtt dr. Kovács Károly főtitkár megjelent a rendőrfőnöknél, aki átadta a megnyitást engedélyező hivatalos végzést, majd Lévai politikai rendőrbiztos a Magyar Olvasókörben eltávolította a pecsétet, vissza szolgáltatta a lefoglalt iratokat.

Az ünnepélyes aktusnál a kör részéről Nojcssek Géza elnök, Kókay Antal alelnök és dr. Kovács Károly főtitkár voltak jelen.

A megnyitás híre még a dél-élelőtti órákban elterjedt Szubotícán és osztatlan örömet keltett az egész magyarság körében. Az Olvasókör választmányát hétfőn estére már egybe is hívták, hogy az egyesület mielőbb megkezdhesse kulturális tevékenységét” – olvashatjuk a napilapban.

Sajnos azonban a belpolitikai fejlemények nem sokáig maradtak a Reggeli Újság vezető hírei, a szeptember 2-ai szám címlapján ugyanis már a következő címmel találkozhatunk: *A német csapatok átlépték a lengyel határt.*

A cím alatt pedig a következő híreket lehetett olvasni:

„Varsóból jelentik: A lengyel távirati iroda péntek délelőtti jelentése beszámol arról, hogy német csapatok és légi erők több helyen támadást intéztek lengyel területek ellen. Német részről hangoztatják, hogy ezek a támadások csak megtorló jellegűek.”

Alább pedig a harcok további részleteit ismertették:

„A lengyel távirati iroda közli: Rendes német csapatok támadást indítottak és hajtottak végre Dziadovo és Hojnice pomerániai városok, továbbá Lengyel-Felsőszilézia és Censztchova vidéke ellen. Krakóból és Kattowitzból légi bombázásról érkezett jelentés.

A lengyel távirati iroda egy másik jelentése a következőket mondja:

– Pénteken hajnalban a német véderő csapatai több helyütt átlépték a lengyel határt Kelet-Poroszország felől és a német birodalom felől is. A német csapatok megtámadták a danzigi Westerplatte lengyel helyőrségét, amely a támadást visszaverte. Német repülők több légi támadást intéztek Krakó és a felsősziléziai városok. Censztchova, Tezov és Grodno ellen.”

Egyszóval 1939. szeptember 1-jén kezdetét vette a II. világháború, amely ismét lángba borította Európát, és hamarosan a Jugoszláv Királyságot is elérte.

PÁRDÁNY

Bánati svábok emlékezete a határon

Magyarittabéről keskeny úton érhető el a román határon fekvő zsákfalú, Párdány. A település az 1920-ban bekövetkezett impériumváltásig a történelmi Magyarország déli részén fekvő, az Alföldhöz tartozó Torontál vármegyében feküdt.

A középkorban Keve vármegyéhez tartozott, első írásos említése 1247-ből származik, amikor monostora is létezett itt. 1552-től az Oszmán Birodalom része, de a hódoltság idején sem pusztult el. A terület az 1718-ban megkötött pozarvaci béke értelmében Habsburg-uralom alá került. Új urai a Bécsből közvetlenül irányított Temesi bánságba sorolták.

A terület újratelepítése Claude Florimond de Mercy (1666–1734) gróf irányítása alatt az 1720-as évektől vette kezdetét. Első körben szerb határőrök érkeztek, később német telepesek is. Párdányt az 1723–1725 között keletkezett térkép a becskerekai kerületben lakott településként tüntette fel.

1773-ban II. József császár is meglátogatta a vidéket. A csaknem harmincezer holdas párdányi uradalmat 1781-ben gróf Buttler Gábor császári és királyi kamarás vette meg árverésen. A Buttler család inntől a párdányi előnevet viselte. Gróf

Buttler János halálát követően a birtok a kincstárra szállt vissza. 1808-ban országos és hetivásárok tartására nyert szabadságot.

A görögkeleti templom a 18. század közepén épült. A római katolikus templomot, amelyet Nepomuki Szent János tiszteletére szenteltek fel, a 19. század elején emelték. A 20. század elején postája és távirója, valamint vasútállomása volt.

A két részből álló település – Szerb Párdány és Német Párdány – 1907. december 29-én véglegesen egy községgé egyesült. 1910-re a lakosság lélekszáma némileg csökkent a korábbihoz képest: 3213-an lakták, közülük 1874-en németek, 243-an magyarok voltak.

Az 1920-ban aláírt trianoni békeszerződés értelmében Torontál vármegye területéből 7261 négyzetkilométer a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz / Jugoszláviához, 2497 négyzetkilométer pedig a Római Királysághoz került. Magyarországnál a vármegye területéből mindössze 258 négyzetkilométer maradt. Párdány előbb Romániához került. Csak 1924-ben csatolták – Módossal együtt – a délszláv államhoz, amikor is Ninčičevo névre keresztelték. Ezt követően az első világháború szerb önkéntesei és családjaik jutottak itt földhöz.

Molnár Tibor

1938-ban a település római katolikus temetőjében a földbirtokos Bogdanovits család jóvoltából emlékművet állítottak annak az ötvenegy párdányi illetőségű, katolikus vallású katonának, akik az első világháború során szenvedtek hősi halált.

1944 őszén a közeledő Vörös Hadsereg elől Párdány német lakossága elmenekült. Helyükbe délszláv telepesek, zömében Bosznia-Hercegovinából származó szerbek érkeztek. A település neve ismét megváltozott: ettől kezdve Međanak nevezték, amely magyarul határt jelent. Ez a név nagyon is találó, hiszen a román határ közvetlenül a falu mellett húzódik. A falu neves szülöttje a hercegovinai gyökerekkel rendelkező Vuk Drašković (1946) szerb író, politikus.

A jövevények nem törődtek sem a katolikus templommal, sem a temetővel. Mára már a templom az összeomlás határán áll, a temető állapota is siralmas. A templomot tíz évvel ezelőtt egyszer már bontásra ítélték, de egyelőre megkegyelmezték neki.

Szürreális kép, hogy az elhanyagolt, gazos temetőben álló első világháborús hősi emlékmű még mindig dacol az enyészettel.

A településnek, amely Béga-szentgyörgy községhez tartozik, ma már nincs magyar lakosa.

A romos párdányi katolikus templom

A KORONA KEDVEZŐ REFLEKTORFÉNYBEN A KIRÁLYI CSALÁD

A korona című sorozat, amelyet a Sony Pictures Television készített a Netflix számára, II. Erzsébet királynő uralkodását szándékozik bemutatni. 2016-ban kezdték el forgalmazni, és 2023 decemberében vált elérhetővé a Netflixen a legfrissebb, vagyis a 6. évada. Ebben a tíz epizódból álló évadban a kilencvenes években követhetjük végig Erzsébet királynő uralkodását, aki ekkor már igencsak benne van a korban. A sorozat fő alkotója, írója és vezető producere Peter Morgan, a rendező Stephen Daldry, a főbb szerepeket Imelda Staunton, Elizabeth Debicki, Rufus Kampa, Ed McVey és Meg Bellamy alakítják, a zenét pedig Martin Phipps szerezte. A sorozatot műfajilag a történelmi dráma kategóriába sorolják.

A királyi családon belül elsősorban Erzsébet királynő áll az egész sorozat középpontjában, így azután nem meglepő, hogy neki van a legfőbb szerepe a 6. évadban is. A királynőt ebben az évadban Imelda Staunton alakítja. Amikor elkezdtem nézni a sorozatot, meg voltam győződve róla, hogy a készítő hatalmasat hibáztak azzal, hogy őt választották Erzsébet királynő szerepére, hacsak nem feltétlenül rossz színben akarták feltüntetni, mert Imelda Staunton rengeteg embernek úgy él az emlékezetében, mint a *Harry Potter*-filmek egyik leggonoszabb és legkegyetlenebb szereplője, aki mindig látványosan élvezi a többi ember szenvedését. Az első epizód során nem is tudtam leküzdeni a királynő iránt érzett ellenszenvemet, folyton Umbridge-et, a perverz szipirtót láttam magam előtt. Elismeréssel adózom a színésznőnek, amiért a második epizódtól kezdve sikerült fokozatosan feledtetnie velem a *Harry Potter*-filmekből ismert gonosz karaktert, és végül már csak Erzsébet királynőként gondoltam rá a sorozat végéig. Azal kapcsolatban viszont, hogy a királynő jellemének bemutatása hiteles, erős kétségek élnek bennem.

Peter Morgan elfogultsága egészen egyértelmű a királyi családdal és főként Erzsébet királynővel szemben. Mindez a sorozatból is lesűrhető, sőt egyszer még azt is kijelentette, hogy a sorozat tulajdonképpen szerelmes levél a királynőhöz. Egy szerelmes levélben pedig nem igazán számíthatunk objektivitásra. Amikor befejeztem a sorozatot, az volt az érzésem, hogyha végignézi az ember, nem tudja nem megszeretni a királyi családot. Gyanítom, hogy ez is lehetett a készítő célja, növelni a család népszerűségét, és nagyon ügyesen tették ezt. A nézők érzelmeire hatnak. Vitathatatlan, hogy az érzelmes pillanatok szinte tökéletesek, nem túl hosszúak, nem túl csöpögősek. Feltűnő azonban, hogy bárki, akinek köze van a királyi családhoz bármilyen módon, nem tűnik fel negatív színben. Valójában mindenki szeret mindenkit, ami irreális, és túl tökéletes képet ad. Nem amolyan nyálas szeretet az, amely túl kirívó és már-már visszataszító lenne, inkább távolságtartó, ami még az angolok kapcsán élő sztereotípiába is tökéletesen beleillik, miszerint kissé hideg, távolságtartó nép. Mégis, utólag visszatekintve a sorozatra, úgy érzem, van valami olyan hangulata, ami mindenképpen irreális és furcsa, talán ezt neveznék egyesek a ki-

rályi család varázsának. A főbb karaktereket nagyon közel hozzák hozzánk érzelmileg. Az évad egy-két epizódja például kifejezetten Vilmos hercegre fókuszál, végigkövethetjük az édesanyja halála miatt érzett gyászt, a kapcsolót az apjával és az öccsével, úgy általában a királyi családdal és a hírnévvel is, valamint ott vannak a barátai és külön reflektorfényben a szerelmi élete. Harry herceg karaktere is sokat dobott a sorozaton, a közte és a bátyja között húzóó különbségek, esetleges ellentétek gyakran megeremtik a feszültséggel teli légkört, és a drámai jeleneteknek is tökéletes táptalaj lázadó jellemként bemutatni Harry herceget, aki úgy érzi, a bátyja árnyékában él, mindennek dacára szereti a testvérét.

Sok kritika éri a sorozatot amiatt, hogy történelmi szempontból nem elég hiteles. Véleményem szerint biztosan sokat színezték és bizonyára szépítettek is a történeten, valójában a fiktív elemek száma szinte végtelennek tűnik, ha összehasonlítom a valódi Harry és Vilmos herceget azokkal a színészekkel, akik a filmben alakítják őket, mind külső vonásokra, mind viselkedésre egészen más személyiségek körvonalazódnak előttem. A történelmi szempontból leginkább vitatott téma pedig mindenképpen Diana hercegnő balesete, amellyel kapcsolatban több összeesküvés-elmélet is létezik, bár a hivatalos nyomozás azt állapította meg, hogy balesetről volt szó. A színésznő, Elizabeth Debicki, aki Diana hercegnőt alakítja, szerintem jó alakítást nyújt. Diana hercegnő Károly walesi hercegnek volt a felesége, aki Erzsébet királynő fia. A különösen szép és kommunikatív, közvetlen, gyakran jó-tékonykodó Diana hatalmas népszerűségnek örvendett az emberek körében, népszerűbb volt a királyi család bármely tagjánál, és amikor a férjével elváltak, az igen rossz fényt vetett a királyi családra, míg Diana népszerűsége töretlen maradt. Amikor két évvel a válás után akkori szeretőjével, Dodi Fayeddel éppen paparazzók előtt menekültek Párizsban, autóbalesetet szenvedtek egy alagútban. A sorozatban nem mutatják be egyenesen a baleset pillanatát, elővigyázatosak ezzel kapcsolatban, de nagyon érzékenyen közelítették meg Diana hercegnő halálát, gondosan felépítették az egész történetet, így a néző nem is tudja elkerülni, hogy a hercegnő halála megérintse. Diana kultuszát az emberek még ma sem feledték, a sorozat indulásakor még húsz év sem telt el a halála óta, ezért nem is lett volna tanácsos a készítőnek félvállról venni a halálának megfilmesítését. Ez még mindig érzékeny téma, főleg, ha figyelembe vesszük, hogy Dodi Fayed apja, Mohamed al-Fayed még csak nemrég halt meg, és egészen haláláig kitartott a feltételezése mellett, miszerint fia és Diana hercegnő összeesküvés áldozatai lettek, többször próbálta ezt bizonyítani, de nem járt sikerrel. A sorozatban mindenesetre úgy mutatják be, hogy az egész királyi család mélyen, megrendülten, őszintén gyászolja a hercegnőt, és valójában mindannyian szívből szerették, együttéreznek a fiaival, Vilmos és Harry herceggel, csakhogy ez is irreálisnak tűnik, tekintve, hogy mennyire nem örültek Diana növekvő ismeretségének és hírnevének.

A sorozat zenéje hatásos, tökéletes aláfestést szolgáltat. A zene fontos eszköze annak, hogy az érzelmes pillanatok megfelelőek és átérzhetőek legyenek, érzelmes pillanatokból pedig ebben a sorozatban van bőven. A skót dudás szólót is szépen kiviteleztek. Minden epizód elején van egy animációs bejátszás is a koronáról, ez szerintem hatásvadászra sikeredett, de azért esztétikus és szép is, mindössze kisebb túlzásokkal van megtűzdelve, és itt a zenei aláfestés is hatásvadász.

A történetvezetést illetően az utolsó epizódokban akadtak kisebb zavarok, túlzásba vitték a belső harcok szimbolizálását vagy például azt, amikor egy még élő szereplő beszélget fejben egy akkor már nem élő karakterrel. A finálé, az utolsó epizód vége, amikor Erzsébet királynő megbékél a sorsával és mondhatni, a halálának gondolatával is, és méltóságteljesen kísértál a templomból, szép befejezés, de túl hosszú nyújtották, talán ezzel is fenséges, különleges hatást akartak érzékelteni, holott izgalmasabb lett volna egy frappánsabb, ütősebb befejezés, de mivel az egész sorozat erre a fensőbbes varázssra épül, és a humor sem jelenik meg gyakran, végül is egy frappánsabb befejezés nem állta volna meg jobban a helyét a jelenlegi finálénál.

Az biztos, hogy a sorozat történelmi szempontból nem mondható hitelesnek, ahogyan láttatja velünk a királyi családot, a karaktereket, az pedig még annyira sem. A királyi család igazi ar-

Zakinszky Regina

Forrás: Magyar Filmadatbázis

cát valószínűleg a mi generációnk már sosem fogja megismerni, mert ha a monarchiát valamikor mégis megszüntetnék Nagy-Britanniában, sok időnek kell elmúlnia, hogy a régebbi titkokat felszínre hozzák, mert sok befolyásos ember érdekét sérthetik. Egyértelmű, hogyha egy sorozatot akkor kezdenek el forgatni a brit királynőről, amikor még él, akkor nemigen számíthatunk objektivitásra. Egyes vélemények szerint nem kell a történelmi hitelességgel foglalkozni, mert ettől eltekintve igényes, színvonalas alkotás. Ez esetben azonban nem kellene a történelmi dráma kategóriába sorolni, amennyiben nem számíthatunk valamilyen mértékű objektivitásra és hitelességre a témát illetően.

könyv

A 13-AS SZÁM BÜVÖLETÉBEN Czini Zoltán

Jon McGregor: *A 13-as tározó*. Magvető Kiadó, Budapest, 2022

Jon McGregor regényének kerettörténetét egy tizenhárom éves lány eltűnése képezi. A gyakran Beckynek vagy csak Bexnek emlegetett Rebecca Show-nak nyoma veszik a történet helyszínét szolgáló észak-angliai faluból. Nem tudni pontosan, hogy mi történt vele. A víztá-

zókkal, barlangokkal, szurdokokkal körbeélt falu kitérő terepe lehet egy véletlenszerű balesetnek, de arról is folyik a találgatás, hogy a lány akár gyilkosság áldozata is lehetett.

A *13-as tározó* első fejezetében, mint ahogyan az a fentiekből is látszik, minden adott egy izgalmas krimihez, viszont a cselekmény bűnügyi száláról gyakorlatilag nem tudunk meg sokkal többet akkor sem, amikor a regény utolsó lapjaihoz érünk. A könyv fülszövege nyilvánvalóvá teszi, hogy tulajdonképpen nem Rebecca eltűnéséről fog szólni McGregor regénye, hanem azokról a falusi emberekről, akiknek együtt kell élniük azzal a tudattal, hogy egy tizenhárom éves lánynak nyoma veszett, s ezt a terhet cipelve kell mindannyiuknak megbirkózniuk a hétköznapokkal. Az olvasó mégis keserű szájjal veszi tudomásul, hogy a lány eltűnésének felderítése bár folyamatos, a regény cselekményének csak egy mellékszálát képezi, ami bár időről időre felsejlik a későbbiekben is, mégsem a nyomozás képezi a szövetségesség elvét.

Nagyon hamar kiderül, hogy az időnek kulcsszerepe van a szöveg szerkezetét illetően, ugyanis az elbeszélő által bemutatott mindennapok hosszú időt, egészen pontosan tizenhárom évet foglalnak közre. Később tudatosodik bennünk,

LÉLEKGYLKOSSÁG

Arnaldur Indriðason: *Kihantolt bűnök*. Fordította Tótfalusi István. Animus Kiadó, Budapest, 2007

Lapunk hasábjain már ismertettem az izlandi szerző *Hidegzóna* című, politikába ágyazott krimijét, ott említettem, hogy Arnaldur Indriðason eddig az egyetlen olyan szerző, aki két egymást követő évben elnyerte a skandináv krimiírók szövetségének díját, ráadásul egyedüli nem angol-szász szerzőként kiérdemelte a brit krimiírók szövetségének (Crime Writers' Association) Gold Dagger (Arany Tőr) presztíz-sértékű díját is, mégpedig a következőkben bemutatásra kerülő, *Kihantolt bűnök* című krimijével. Természetesen a kíváncsiság hajtott, hogy elővegym ezt az eredetileg 2002-ben, magyarul pedig 2007-ben megjelent könyvet.

A *Hidegzóna* két évvel a *Kihantolt bűnök* után jelent meg eredeti nyelven, ám nagy a hasonlóság köztük. A nyomozócsoport például teljesen ugyanaz. Mindkét regény azzal kezdődik, hogy találunk egy csontvázat, az egyik regényben egy leapadó tő fenekén, a másikban sekélyen a földbe ásva. Ráadásul mindkét helyszínen (teljesen feleslegesen) feltűnik egy geológus – mintha a szerző erősen vonzódna ehhez a szakmához, noha ő eredetileg történész –, az egyik regényben nő, a másikban férfi a földtani szakértő (ami ugyancsak lényegtelen). Hasonló a történetvezetés is, mindkét regényben két különböző időszak zajlanak az események, a *Kihantolt bűnök*ben az egyik szál a családon belüli erőszak témája mentén halad, a másik pedig az izlandi fiatalok drogproblémáira fókuszál, központi alakja a nyomozócsoportot vezető Erlendur felügyelő lánya meg alkoholista fia, ők a későbbi regényben is szerepelnek.

Arnaldur Indriðason regényeiben – más nyomozós sorozatoktól eltérően – a detektíveknek van magánéletük, amely a körülmények közepette alakul, fejlődik,

változik, az általuk vizsgált bűncselekmények újak csupán. Az említett két regény esetében a felvetett téma hasonló, ám az elföldelt, illetve a tőfenékre süllyesztett csontváz ügye az első fejezeteket követően szinte érdektelenné válik. A most tárgyalt regényben a nyomozók egy régész-muzeológus véleményét is kikérik, amely szerint szó sem lehet viking sírról, az áldozatot ötven–hetven éve földelték el, mégpedig élve. Az ügy tehát nem a régészekre, hanem a rendőrökre tartozik, mégis ő vezeti az aprólékos, lassan haladó ásatást, amely nem több egy kihantolásnál.

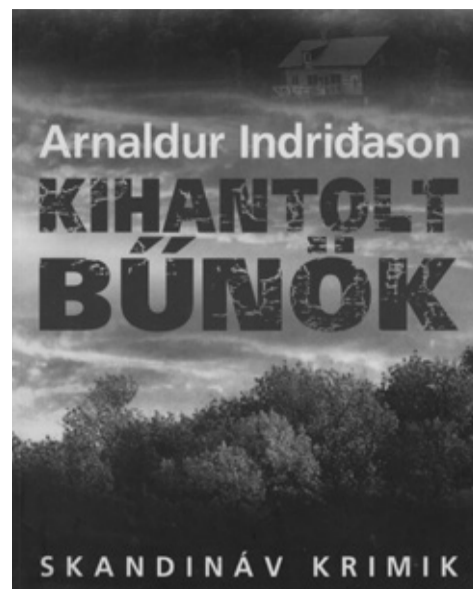
A családon belüli erőszak ábrázolása nagyon durva. Az események az 1940-es évek táján játszódnak, egy szinte sebtében kötött házasságban a férj kíméletlenül terrorizálja a feleségét, bestiális lelki és fizikai terror alatt tartja, kiöli a nő önbecsülését, megtöri minden ellenállását, és állandó félelemben tartja azzal, hogy folyton két fia és gyermekbénulásban szenvedő lánya megölésével fenyegeti. A másik oldalon ott a nyomozást vezető felügyelő földúlt házassága, a férfi húsz évvel korábban faképnél hagyta a feleségét a lányukkal és a fiukkal. A nő ezt soha nem bocsátotta meg, a lányuk igyekezett kapcsolatot teremteni az apjával, de a drog lehozta, a fiuk nem közelített az apjukhoz, és most a lány elvetélt, emiatt kómába esett. A felügyelő rettenetesen aggódik miatta, ám a volt feleségével még ekkor sem hajlandó szembesülni, miként az sem vele. A regény végén a felügyelő lánya magához tér a kómából (különben nem szerepelhetne Erlendur felügyelő sorozatának későbbi darabjaiban). A csontváz régészek általi kihantolása és a nyomozás viszont folytatódik, egyre érdekesebb dolgok derülnek ki a múlt század derekáról. Sejtteni lehet, hogy az abban a korban megjelenített családból került ki az elhantolt áldozat, de bármelyikük lehet a kihantolt tetem, az erőszakos apa, a mártír anya, a nyomorék kislány vagy a serdülőkorban

lévő, az anyját védeni kívánó idősebb fiú. A rendőrség viszont még azt sem tudja, melyik családról lehet szó, semmi nyom nem utal rájuk. A csontvázat sem emelték ki, a neve is bizonytalan, ráadásul egy rejtélyes eltűnés elvonja a rendőrök figyelmét.

A *Hidegzóna* politikai krimibe ágyazott bűnügyi regény volt, a *Kihantolt bűnök* inkább pszichológiai thriller, de ebből sem hiányzik a második világháború hatása Izlandra – ne feledjük, a szerző eredetileg történész végzettségű –, és itt is szerepet kapnak az izlandi nagykövetségek. Meg a tethely környékén terjengő pletykák, amelyekben akár értékes információk is rejtezhetnek.

Az apa által terrorizált családban nevelkedett, felnőtt korában pszichológiai végzettséget szerzett nyomorék kislány mesélte öregkorában, amikor a rendőrség rábukkant, hogy a családfő lélekgylkosságot hajtott végre a familiáján: „Minden napot gyűlölet közepette tölteni, amely nem enyhül. Tegyen az ember bármit. Nem lehet változtatni rajta, végül az ember elveszíti független akarátát, és egyetlen reménye marad, hogy a következő verés nem lesz olyan szörnyű, mint az előző.” Vallomásával, pontosabban kitarukozásával lényegében meg is adja a történet kulcsát: „A verések fokozatosan szadizmusba csapnak át, mert az erőszakos férfinak nincs semmi más hatalma a világon, csak amivel a nő felett, a felesége felett bír, és ez abszolút hatalom, mert a férfi tudja, hogy a nő semmit se tehet ellene. A nő totálisan ki van szolgáltatva neki, és totálisan függ tőle, mert a férje nemcsak őt fenyegeti gyűlöletével, hanem gyűlöli a gyerekeit is, és nem hagy kétséget afelől, hogy rajtuk torolja meg, ha nő megpróbál kitörni, szabadulni a hatalmától. Mind a fizikai erőszak, a fájdalom, a tört csontok, a sebek, foltok és zúzódások, a bedagadt szemek és a felrepedt ajkak – mindez semmi a szellemi gyötrelmekhez hasonlítva. A soha nem enyhülő rettegés.”

Fekete J. József

Ha a nyomozók fél órával türelmesebbek, és tovább hallgatták volna a benuulás következményeiből felépült nő történetét, és nem rohannak el rögtön, amint a régész jelenti, hogy kiásták a csontokat, nyomban a végére járhattak volna a több évtizedes rejtélynek, rejtélyeknek.

Izlandon, akár az egész világon, az emberek a világvéget várták a Halley-üstökös 1910-es feltűnésekor, a végítéletre, az ítéletnapra készültek. A közel egy évszázaddal később fellelt csontváz ügyében folytatott nyomozás vezetője a kómában fekvő lánya kórházi ágyán ennek kapcsán így bölcselkedik: „Mindnyájunknak megvan a külön ítéletnapunk. Egyesek magukra idézik, mások igekezőnek elkerülni. Legtöbben félünk tőle, tiszteletet mutatunk iránta.”

Elofvastam a regényt, csak ajánlani tudom a skandináv krimik kedvelőinek, ám nem sikerült kiderítenem, hogy mi nyerte meg benne annyira a brit krimiírók szövetségének tagjait.

Végezetül: mindazok a könyvek, amelyekről ebben a rovatban írok, megjelenésük idejétől függetlenül üzleti forgalomban vannak, beszerezhetőek.

hogy a tizenhárom számnak különös jelentőséget tulajdonít a szerző. Nemcsak a regény címébe emeli be az éppen a 13-as számmal megjelölt víztározót, s nemcsak az eltűnt lány életkora tizenhárom év, hanem maga a regény is tizenhárom fejezetből áll, s mindegyik fejezet további tizenhárom rövid (egy oldalnál csak valamivel hosszabb) egységből áll össze. Időbelileg az egyes fejezetek egy-egy évet fognak át. A fejezetenkénti tizenhárom egység tizenkét hónap eseményeibe nyújt betekintést, továbbá mindegyik fejezetben van egy tizenharmadik egység is, amelyben első sorban Rebecca Show-ra, a hozzá köthető nyomozásra, a falusiak ezzel kapcsolatos elképzeléseire, az idő múlásával pedig a lányra történő visszaemlékezésekre helyeződik az elbeszélő figyelmé. Levonható a következtetés, hogy mire McGregor regényének a végére érünk, az eltűnt lánynak már huszonhat évesnek kellene lennie, s bár mindenki mindvégig a tizenhárom éves Beckyként vagy Bexként emlegeti őt, az idő nyilvánvalóan mind a falun, mind az ott élőkön érzékelteti hatását.

A regény hangulata a lány eltűnése szempontjából vizsgálva nyomasztó, ugyanis igen nehéz úgy élni egy faluban, hogy éveken át nem derül fény az eltűnésének a körülményeire. Bár fokozatosan tudomást szerzünk egykori titkos kapcsolatokról, találkozásokról, amelyek akár összefüggésbe is lennének hozhatók Becky eltűnésével, de mindezek a rendőrség szá-

mára is csak nagyon lassan, évek múltán lesznek ismeretesebbek, amikor már a birtokukba jutott információknak az eltűnés felderítése szempontjából nincs jelentőségük. A bizonytalanságból fakadó emberi kíváncsiság pedig mindvégig ott lappang a történetben. „Látták a bükkösben, ahol fára mászott. Látták a vasútállomáson. Látták az út szélén. Keresték, mindenütt. Lehet, hogy megbeszélte, hogy találkozik valakivel, aki biztonságban elviszi valahová. Lehet, hogy leesett egy lyukba. Lehet, hogy a szülei bántották valami rettentő félreértésből. Lehet, hogy elment, mert úgy döntött, vagy mert nem volt más választása. Az emberek még mindig tudni akarták.” (224. old.)

A *13-as tározó* nem Rebecca Show-ról, de nem is a családjáról, hanem arról az észak-angliai faluról és annak lakóiról szól, akik közösséget alkotnak, s bár az apró közösségekben mindenki azt feltételezi, hogy tud a másiktól mindent, ez koránt sincs így. A regényidő tizenhárom éve alatt természetesen zajlanak az események: emberek érkeznek a közösségbe, emberek távoznak a faluból, de szó van szerelmekről, szenvedésről, bűnről és halálról is. Éppen annyi minden történik a közösséggel tizenhárom év alatt, mint amennyi a valóságban is megtörténhet, ilyen szempontból a megjelenített idő alatt lejátszódó események mindvégig a realitás terepén mozognak. Az ehhez hasonló szerkezetű regények természetes velejárója a nagy terjedelem, viszont McGregor szövegére ez nem vonat-

kozik, ugyanis a regény terjedelme nem éri el a háromszáz oldalt. Tehát nem egy túlírt szöveget tartunk a kezünkben, mégis lassan haladunk vele, éppen azért, mert csak a legfontosabbakat adja közre a narráció, nincsenek terjedelmes elmélkedések. Bár számos, gyakran jelentéktelenné tűnő apró részletből áll össze a szövegtest, de éppen ezzel a módszerrel éri el a szerző a célját: az emberi élet sok-sok apróságból áll össze, a sok-sok egyedi emberi életből pedig leképződik egy falu tizenhárom évét átfogó története, amelyre mindvégig árnyékként rávetül Rebecca Show felderítetlen eltűnése. A regénynek gyakorlatilag nincs főszereplője, egészen pontosan magát a Skócia közelében elterülő falut jelölhetnének ki annak. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a regényben semmi fontos nem történik, mégis minden fontos, mert a közösséget nem első sorban a nagy dolgok fémjelzik, hanem a sok apró esemény, amely kapcsolatából ölt testet az egész.

McGregort dicséri, hogy nemcsak az emberi élettel kapcsolatos eseményeket mutatja be olvasójának, hanem igen részletesen, hónapról hónapra, évszakra év szakra haladva kirajzolódik előttünk a vidéki Anglia növény- és állatvilága a maga különlegességével, szépségével és félelmetességével együtt. Lépten-nyomon juhokról, szarvasmarhákról, galambokról, rókákról, borzokról, a sokszínű rovarvilágról olvashatunk. A növények közül pedig a hanga leírása a legdominánsabb. Az olva-

sott befogadónak minderről pedig Emily Brontë *Üvöltő szelek* című regényének táj-ábrázolása jut eszébe. Néha úgy érezzük, hogy bár csak egy-egy röpke pillanatra, de mintha éppen a Brontë nővérek által oly hűségesen megörökített tájat barangolnánk be újra, kétszáz évvel később.

Jon McGregor *A 13-as tározó* című regénye különleges olvasmány. Bár valamilyen becsapva érezzük magunkat, amiért nem sikerül felderíteni Rebecca Show eltűnését, s szinte mindvégig olyan érzésünk van, hogy sehova sem tart a történet, mégis ettől lesz nagyszerű ez a szöveg. Az elbeszélés éppen olyan lassú mederben hömpölyög, mint amilyen lassan bontakozik ki, majd tűnik el egy-egy emberi élet. A narráció sajátosságaiból adódik, hogy nem érezhetjük úgy, hogy lenne megfelelő pillanat arra, hogy az elbeszélő pontot tegyen szövegének a végére. A narrátor éppen ezért tulajdonít ilyen nagy jelentőséget a tizenhárom számnak, mert a felütésben, a szöveg kibontakozása során és annak lezárásakor is fogódzóként szolgál. Ezt a történetet még több száz oldalon át lehetett volna folytatni, mivel a közösségi életet, tereket bemutatni szándékozó szövegek lezárására természetükből adódóan sosem érkeznek el a megfelelő pillanat (főleg, ha még a keretet jelentő eltűnési eset is felderítetlen marad). Az ilyen típusú narrációk éppen úgy lennének burjánzóztathatók az idők végtelenségéig, mint ahogyan a hanga is burjánzik évszázadok óta a vidéki Angliában.

NÁSZOLDAÖLELVÉNY, AVAGY GYŐZZÖN A SZERELEM

Lovas Ildikó

Vörösmarty Mihályt az 1834-ben nyomtatásban megjelent *A fátyol titkai* című költői vígjátékának írásakor a lélek nemességének és az érzelmek szépségének fel- és bemutatása mellett a játékszíni mozgalom támogatása is vezérelte. A reformkorban járunk, a megújulásra vágyó, keményen vajúdo, sáros magyar világban, amikor mindenről, így a műnemek céljáról és feladatáról is elméleti viták folytak, anyanyelvünk alakulása és alakítása, ahogyan a színpadi nyelv formálása is zajlott. A magyar színjátászás küzdelmet folytatott a német nyelvű színjátászással – kereste helyét a nap alatt, kereste közönségét, ki akarta vinni az őt megillető helyet a magyar kultúrában, ami éppen annyira nem volt egyértelmű és magától értetődő, mint a magyar nyelv használata vagy azon egyszerű tény, hogy minden ember alkotja a nemzetet. Ebben az izgalmas, számtalan létmeghatározó kérdést és igen kevés egyetértéssel bíró választ hordozó korban a magával is művészi küzdelmet folytató Vörösmarty Mihálynak a lélek vágyai és a valóság közötti távolság felmérése irányította a tollát: az álom és a valóság, az eszményi és a reális egymáshoz való viszonya foglalkoztatta. A magyar költészet legábrándosabb lelkű alkotója *A fátyol titkaiban* megpróbálta „összeszervezni” szórakoztatóvá, vidámmá varázsolni mindazt, amit költészetében szeretünk, méghozzá úgy, hogy a korabeli magyar színház felvehesse általa a versenyt a német vaskossággal. Az üresjáratokkal is küzdő vígjátéknak kinyomtatását követően tíz évig kellett várnia arra, hogy bemutassák. Amikor 1844-ben bemutatták a Nemzeti Színházban, nem aratott sikert. A mostoha sorsú vígjátékot és Vörösmarty verseit 1968-ban Görgey Gábor vette a kezébe, hogy zenés komédiát varázsoljon az unatkozás elől nősülésbe menekülő úrfik történetéből, akiket Vilma, a női főhős, Lidi nevű szobalánya segítségével erősen megleckéztet, hogy aztán győzhessen az igaz szerelem.

Görgey Gábor *Handabasa, avagy a fátyol titkai* című zenés darabját nagyobb sikerrel adták elő a magyar színpadokon, mint Vörösmarty művét, amit nemcsak a dialógusok közti üresjáratok dalokkal való feltöltésének, az eredeti mű ráncfelvarrásának köszönhetünk, ahogyan nem is a szerelemnek, az örök témának, hanem két nagyszerű szerző

találkozásának. Vörösmarty Mihály a játékszíni mozgalom erősítésének céljával bátran alkalmazta a vígjátéki elemeket – álruha, összetévesztés, férfiakat üldöző vénlány, ötletes, csinos komorna –, az őt mélyen foglalkoztató, ám vidámkodásra kevés okot adó kérdéssel: a valóságban mennyi helye van az őszinte, igaz szerelemnek? A szép szavaknak, a mélyről fakadó hódításnak; Görgey Gábor ellentéte Vörösmarty-nak. Színpadi munkáiban az ábrándosság kizárt, helyette szatíra van. Ha pedig vígjáték, akkor inkább abszurd.

Remek szórakoztatás lett a *Handabasa, avagy a fátyol titkai* című színpadi műből, ami azonban mégsem nélküli a reformkori valóság bemutatásának lehetőségét, felillantva annak nehézkedéseit, a magyar szellemiség, nyelv, kultúra, lélek megszületése körüli vajúdoást (egy korabeli gúnyrajzon a számár magyart Széchenyi Bécs felé húzná, Kossuth pedig visszatartja; a *Himnusz* tíz évvel korábban megszületik ugyan, de nyomtatásban csak 1832-ben jelenik meg; az első nemzeti színház 1837-ben nyitja meg kapuit, nem véletlen azonban, hogy annyi a vándorszínház – hiányzik a valódi társadalmi pártolás). Igazgyöngyre lelt Görgey Gábor *A fátyol titkaiban*, és számára megfelelő szerzőtársra Vörösmarty Mihály személyében (ahogyan máskor Csokonai Vitéz Mihályban vagy Mikszáth Kálmánban), hiszen a közönség önfelelt szórakoztatására megtartotta a játékosságot, a romantikus fordulatokat, ugyanakkor megtűzdelte az őt jellemző fordulatokkal – a jelenről, a jelenhez is szóló lehetőséget adva a kortárs színházi alkotók számára.

1973-ban a Szabadkai Népszínház tűzte repertoárra a *Handabasa, avagy a fátyol titkai* című előadást. Ezzel nyitották meg az évadot. A Magyar Szó 1973. október 4-i számában *Nászolda-ölelvény, avagy évadnyitás a Szabadkai Népszínházban* címmel jelent meg Gerold László kritikája a Sándor János (Szeged) vendégrendező irányításával bemutatott előadásról, amit Gerold László tákolmányának nevez, akként ír le a rá jellemző, a színészekkel is kíméletlen szókimondással, aminek azonban a közönségnél óriási sikere volt: „Az új évad első szabadkai előadására is teljes mértékben illik ez a meghatározás: tákolmány. S akik látták a bemutatót,

közülük most nyilván többen felkapják a fejüket. Hiszen bemutatónak vastapos sikere volt. Valóban tény, hogy régen voltak a népszínházi bemutatók bármilyen is ilyen sokan, s tény az is, hogy a közönség régen jutalmazott ilyen nagy tapssal. De, kedves közönség, nézzük csak meg jól, min is neveltünk, min is tapsoltunk. [...]”

A szabadkai előadást követően fél évszázaddal a Zentai Magyar Kamaraszínház 2023/2024-es évadának második bemutatójára 2024. január 13-án került sor.

A közönség óriási tapssal jutalmazta az előadást, ami nem csak telt házas volt – ez megszokott színházaink bemutatóin –, de számos színházi ember ült a nézők sorában. Úgy tűnik, míg a közönség önfelelt kikapcsolódásra vágyott, és amire vágyott, azt maradéktalanul megkapta, de a kollégák is kíváncsiak voltak arra, miképpen birkózik meg a rendező és színészgárdája, valamint a nagyon is hangsúlyos szereppel rendelkező zeneszerző a *Handabasa, avagy a fátyol titkaival*. Erre magam is nagyon kíváncsi voltam, mert az önfelelt szórakoztatás, a lelki bonyodalmak, a sze-

színház

relmi komédia ördögi csapdahelyzetet kínál úgy a rendezőnek, mint a színészeknek vagy a zeneszerzőnek. Könnyed megoldásokat, karikírozó megformálást, vaskosság helyett közönségességet, a testiségre, a vágyra való utalások helyett önmagán túl nem mutató testiséget, figyelemfelhívó zenei betéteket, elcsépett, valahonnan ismerős melódiákat.

László Sándor rendező nemcsak elkerülte a felszínességbe burkolt könnyű megoldásokat, hanem egy rendkívül elegáns előadást nyújtott át a közönségnek, mégpedig generációs különbségektől függetlenül, amit az előadás külön értékének kell tekintetünk. László Sándor egyike a leginkább rutinos rendezőinknek, akiknek színházi tapasztalata igen szerteágazó, hiszen amellet, hogy Szerbiában, Magyarországon, Romániában és Szlovákiában rendezett, színészként, igazgatóként, egyetemi oktatóként is dolgozott, dolgozik. Érti és érzi a közönséget, nem nyomasztják elvárások, vállaltan azt akarja csinálni, amihez ért: színházat a közönségnek, megmutatkozási lehetőséget a színészeknek. Rendezői attitűdjének alapja, hogy képes szeretettel és egyszerre figyelni a színészre és a közönségre. Talán ennek tudható be, hogy a *Handabasa, avagy a fátyol titkai* előadás minden szereplője meglepetést jelentett. A színészek alakítása nem azt hozta, amit elvárhattunk, csúnya szóval megszokhattunk tőlük, hanem többet annál. Az egyszerűség és őszinteség olyan alaphazugság, amit minden színésznek tudnia kell elhítenni a közönségével, ha nem akarja, hogy ripacsnak titulálják szórösszívű kritikuskok. Bármennyire is bonyolult megformálni egy-egy karaktert, a nézőnek jogában áll azt hinni, hogy ez egyszerű, őszinte, nincs benne semmi túlzás. A túlzás egyébként is olyan krampusz, ami ott leselkedik a színészek mögött, alig várva, hogy egy-egy üresebb, nehezen megoldható szituációban rávesse magát a karakterre. A *Handabasa, avagy a fátyol titkai*ban, a rendezői munka mellett egyértelműen Góli Kornélia dramaturgnak, Szerda Árpád zeneszerzőnek és Crnkovity Gabriella koreográfusnak köszönhetően, nem leselkedtek a túlzás krampuszai a színészek háta mögött. Játékuk könnyed volt, gördülékeny, a szerelem testi vonatkozásainak, a vágy fennköltnek gondolt, ám mégiscsak igen egyszerű valóságának megmutatását a zenével segített filmes vágások pontosá tették, mindig a kevesebb az több elvét alkalmazva, rábízva így a közönség fantáziájára mindazt, ami az előadás sikerének nélkülözhetetlen eleme és a rendező meg a színészek közös munkájának eredménye: a játék a jelenetben kezdődik, de a közönség lelkében fejeződik be.

Miközben szertelenül kacagott a nézőtér, aközben az előadás többet kínált önfeledt szórakoztatásnál, ahogyan erről már fentebb írtam is: mindenekelőtt Katica, veterán nyelvújító (Mezei Kinga) az, akinek jelenléte átfogja és értelmezi a valóságot, koron és időn átívelve: a saját szavait, kifejezéseit kereső anyanyelvünkkel azonosuló Katica egyszerre magabízó és sérülékeny, neveltség és mélyen emberi: kemény hím-tagra vágyó és szerelmes becézéseket, elismerést, dédelgetést áhító asszonyállat és pipiskedő vénecske kisasszony. Egyszerre minden, és minden részletben önmagával azonos. Katica, veterán nyelvújító lila parókája visszaránt bennünket a jelenünkbe, hogy amíg a nászoldaölelvény kifejezésen visongva nevetünk, arcunkon sírógörcsbe forduljanak a nevetőráncok, mert emberi öazonosságunk, női vagy férfi mivoltunk

épp annyira kiszolgáltatott, mint amilyen kiszolgáltatott a magyar nyelv. És ez bizony nem volt, hanem van. Ez nem a múlt, hanem a jelen. Miután pedig Mezei Kinga alakítása és jelmeze hídként ívelt a múltból a jelenbe, Hangai Sándor, hősszerelmes (László Roland) megjelenése és játéka nemcsak az őszintén áradó érzelmekbe vetett reményt adja vissza a nézőnek, hanem arról is képes meggyőzni, hogy a tánc és az ének a mi színpadaink deszkáin is képes a tökéletesre. Tíz évvel ezelőtt azért mentem el a Népkörbe, mert gyerekkori barátom lánya fellépett a Fabula Rasa gyermekszínház színpadán *Rovarok* című előadásában. Már nem tudnám felidézni, hányan választották hivatásul a színészetet az ott fellépők közül, de három gyerekre határozottan emlékszem, köztük volt László Roland is. Elsősorban a tanárok, később pedig a rendezők felelőssége, hogy kiteljesednek-e a tehetségek, vagy megmaradnak reménységnek. A Hangai Sándor hősszerelme alakító színművész esetében annyit már biztosan látunk, hogy képes visszafogni az alakítást, van önfegyelme, érzéketes és nem túlzó mimikája, remek énektudása mellett a magasságával is jól tud bánni (és ezt a jelmeztervező is hangsúlyozta). A lézengő, unalmukban még nősilni is képes három fiatal férfi összjátékában vidámság, dévajtság és önfeledtség tölti meg a nézőtér. Tisztában vannak a színészi egymásra figyelés értékével és erejével – hozzájuk csatlakozik Vilma kisasszony (Verebes Judit) is, aki ebben a szerepben jól tudja eszközöket használni a szépségét, és Ligeti Sándor, táblabíró (Dévai Zoltán), akinek szerepe ugyan kevés időt hagy a színpadon tölteni, de annyit mindenképpen, hogy érezzük rajta a csibuk és a magány szagát – előbbihez ragaszkodás köti, utóbbi elől szemünk láttára és sikerrel menekülne. Ahogyan időtlen vagy inkább időkön átívelő jellem Katica, veterán nyelvújító, úgy Lidi, Vilma szobalánya (László Judit) is az. Az idén harmincnégy éves, vagyis a kortalanságba lépő, sokoldalú színésznőnek minden porcikája él a színpadon. Úgy képes jelezni a közönség felé, hogy közben nem játszik kifelé, felhúzza marad a fal, a cinkosság pedig ezáltal (a kevesebb néha több) egyre csak dagad. Könnyed és kecses mozgását finoman ellensúlyozzák alakításának apró mozzanatait, amik a mindenkori magyar szoba-, cseléd-, cica-, éhes, pajkos, őszinte, tehát vidéki lányt mutatják meg.

A Zentai Magyar Kamaraszínház 2023/24-es évadának II. bemutatója, 2024. január 13.

Szereplők:

Ligeti Sándor, táblabíró - Dévai Zoltán
Vilma, nevelt leánya - Verebes Judit
Lidi, Vilma szobalánya - László Judit
Katica, veterán nyelvújító - Mezei Kinga
Hangai Sándor, hősszerelmes - László Roland
Rigó Dezső, lézengő fiatal - Szilágyi Áron
Kacor Dezső, lézengő fiatal - Hajdú Tamás
Guta Gergő, lézengő fiatal - Virág György

Díszlet- és jelmeztervező: Ondraschek Péter

Dramaturg: Góli Kornélia

Koreográfus: Crnkovity Gabriella

Zeneszerző: Szerda Árpád

Rendező: László Sándor

könyv

LORDANYA KÉPZELETE

Antalovics Péter

Bicskei Gabriella: *Lordanya képpel*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2023

Hol húzódik a hármastartó alkotó, mű és befogadó között? Bicskei Gabriella regénye kapcsán ezt tartom a legfontosabb (elméleti) kérdésnek, amely az olvasatomban felülírja a Lordanya összes többi szálát, vagyis a művészettörténetit, a család(történet)it, az egzisztencialista elmélkedőt, a lélektanit, a szerelmit, valamint a detektív-szálát. Nem mintha a könyv nem egy finom érzékkel és végletekig egybeosott szövegáradat lenne, amelyben mindezen vonulat egyszerre és egymás mellett folyik el, majd keveredik össze, valahogy úgy, ahogyan egy festő keveri színeit a palettán és vásznán, talán épp a múlt századelőn, esetleg napjainkban, mint a kötetet illusztráló Sagmeister Peity Laura.

Mi teszi egységessé, mi tartja cikcakkos, bozótos, fantáziadús partú, mindazonáltal határozott irányú mederben ezt a – formailag, mintegy kontrasztként, rendkívül egyszerűen szerkesztett – szövegfolyamot, mi fogja össze a történetet, amely csak látzólag rendelkezik kezdettel (forrással) és véggel (torkolattal)? Merthogy nem a Tihanyi Lajos-festmény és annak másolatai, nem a család történetének alakulása, nem a szoros érzelmi kötelékben létező emberek belső és külső dinamikája, nem a szereplők lelki mélységeiben való elmerülés, de a fokozatosan felsejlő, patikamérleg adagolt és végső soron lezáratlan detektív-történet sem, arra jó esélyt látok – miközben mindegyik szerves része az egésznek, egyik nélkül sem képzelhető el a kör, amelynek a kezdete és a vége ugyanott van, pontosabban ugyanott nincs.

Az író tulajdonképpen pofonegyszerű feladat elé állítja az olvasóját, hiszen a textus középpontjában mégiscsak egy festmény és annak legendája áll. És ha máskor nem, a belső helyezett kép nézegetése közben észbe kaphatunk, hogy egy – a legjobb értelemben vett – trükk „áldozatai” lettünk. Ez a trükk idővel aztán élvezeti többletté válik, felismerhető, ám nem szövegből kirántó művészi eszközzé válik. Legegyszerűbb fogódzóként a perspektívaváltásokat, a narratíva virtuóz fokalizációját, rugalmasságát jelölöm meg, vagyis azt, hogy a nyelvi regiszterében egységes (itt vagyok kénytelen megemlíteni az egyedüli zavaró, helyenként feleslegesen obszcén erotikus leírásokat) szöveg mennyi nézőpontot mozgat meg, mennyi különböző szemszögből világítja és vizsgálja meg a tárgyat – még egyszerűbben: milyen sokáig kereste Tihanyi a legtökéletesebb helyet, ahonnan megfestheti a Margit hidat.

És milyen tárgy szerepel ennek a sokoldalú, a szó szoros értelmében vett irodalmi vizsgálódásnak a fókuszában? Nos, egy olyan jelenség, amit szükségszerűen nem lehet másképp vizsgálni. Mert ezáltal létezhet egyáltalán, ebből meríti létét és értelmét; az a metafizikai tartalom mozgatja a regényt, amit csak megközelíteni lehet végtelen számú módon, a leg-

jobban talán a (teremtő) művészettel, esetleg a szó eredeti (sic!) értelmében vett abbéli hittel, hogy az érzékszervekkel befogadható jelenség (ember, táj stb.) mögött van valami megfoghatatlan, titokzatos, a személy mélyén ott az a mag, ami mindenkiben ugyanaz, mégis mindenkiben egyedi, a tájról is portrét készítünk annak fő, jellegzetes vonásait megragadva, mert van benne valami, ami bizonyos és sejtett felismerhetlenségében felismerhető...

A szemlélődés középpontjában maga a szemléletmód, a történet ezerarcúsága és ezer-elmélhetősége, a „festmények” (idézőjeles és anélküli) bebarangolása áll, épp, ahogyan a képen is ott bújócskáznak regényünk mai szereplői és fehér galléros, barokk kori spanyol társaik. Budapest emblematikus helyszínén, ahol a szent nőről elnevezett, kissé csálén kanyarodó híd összeköti a két partot, és a szigettel is találkozik, a kelet elmélyülése, a tudat és az elme (álom?) mindenhatósága összeér a nyugat érzékszervi ingereinek tobzódásával, ugyanakkor az Ezeregyéjszaka füledt hangulatát idéző rózsakertek, ligetek a pesti oldal szigorúbb, letisztultabb formáival is harmóniát alkotnak – úgy konkrét értelemben a képen, mint analogikusan a köré írt irodalmi kísérletben.

Mindebből következik, hogy befogadóként akár teljes bizonytalanságba is eshetünk. Mert hiszen honnan is tudhatnánk, hogy amit olvastunk, azt nem egy hűvös, borongós, vadregényes skót felföldi táj (szigorúan férfinemű) többgyerekes lordanyája képzelte el, aki egész nap, de főleg munkaidőben olvas, aztán egy délutáni elbóbiskolása közben kissé megszaladt álombéli fantáziája, és kalandvagytól, melankolikus-romantikus hangulatától vezérelve Európa egy egészen másféle, porosabb, ugyanakkor fényesebb, vagyis otthonától radikálisan eltérő, újszerű környezetébe repítette magát? Könnyen lehet.

És ami elképzelhető, már van is. Persze paradox módon. A képzet egyszerre eredeti, amennyiben megfogalmazódott gondolat, és másolat, amennyiben semmi sem lehet teljesen ugyanaz, mint a képzetet előhívó rejtélyes, titokzatos tartalom, ami ott lapul az egymásba nyíló szobák végtelen sorának legvégén.

MINDEN, MINDEN CSAK KOMÉDIA

Madár Anikó

Ötvenéves az Újvidéki Színház

Történt egyszer, pontosan ötven évvel ezelőtt, hogy megvolt a kulturális igény, a jó szándék, az elhivatottság, az összefogás, a tehetség, a politikai akarat és támogatás meg még egy kis szerencse is ahhoz, hogy létrejöjjön, megalakuljon az Újvidéki Színház. 1974. január 27-én tartották az első bemutatót. Az idén ugyanezen a dátumon, ennek a kultúr-történeti pillanatnak az évfordulója alkalmából szintén bemutató volt, kisebb-ségi extravaganza, sok zenével, tánccal, szellemekkel és indiánokkal. Furcsán hangzik annak, aki nem látta, különleges élmény azok számára, akik ott voltak, akár fent álltak a színpadon, akár lent ültek a nézőtérben.

A fennállásának ötvenedik évfordulóját ünneplő Újvidéki Színház művészei gyönyörű, elegáns ruhákban, csillogó díszletek között, kissé megviselten, fáradtan, gyűrötten lézengenek. Gálaműsort adtak elő, majd a meghívottakkal, a közönséggel együtt ünnepelték a jubileumot. Az est addig tart, amíg az utolsó vendéget ki nem kísérték. Megvárták hát, hogy mindenki kimulassa magát, elbúcsúztak az utolsóktól, hazamenniük viszont már nem érdemes, hiszen az igazgató reggelre társulati ülést hívott össze. Ezért maradtak bent a színházban hajnalig és tovább. Innen indul a *Történt egyszer Újvidéken* című zenés előadás, amelyet Urbán András és a társulat a fél évszázados évfordulóra készített, amelylyel az ünnepelt ajándékozta meg az ünneplő közösséget. Csodálatos ajándék ez, olyan, mint egy ölelés, hiszen az ölelés mindenkinek jólesik, mégis személyre szabott, egyéni élmény. Van, aki csak futólag, felületesen ölelkezik, nem engedi magához túl közel a másik felet, és van, aki szinte feloldódik benne. Ebben az esetben is lehet csak szórakozni, élvezni a zenét, gyönyörködni a táncokban, nagyokat nevetni a poénokon, vagy, ha az ember azt választja, arra van igénye, mélyebbre s messzebbre is juthat, vagy éppen sokkal közelebb kerülhet a művészekhez, a művészethez, a színházhoz. Bepillantást enged ez a darab a kulisszák mögé, a színháznak azokba a tereibe, ahova egyébként nézőként nem vagyunk bejáratosak. Sőt, ennél is tovább, az egyes színészek gondolataiba meg a társulat csoportlékébe is beleláthatunk. Halljuk, hogy mit gondolnak egymásról, és azt is, hogy rólunk mit. Ez az első lépés, az első réteg, jelen pillanatunkban talán a legfontosabb is. Miközben rajtuk derülünk, megjelenik egy aprócska árnyék a lelkünkön, mint egy icipici kavics a cipőnkben, a felismerés, hogy mi is pont ilyeneket gondolunk a kollégáinkról, a szomszédjainkról, a családtagjainkról, sőt idegenekről is az utcán, és nyilvánvalóan ők is mirőlunk. Mielőtt a figyelmünk ebbe az irányba kalandozna el, a színészek hirtelen dalra fakadnak, nem hagyják, hogy akár csak egy pillanatra is kellemetlenül érezzük magunkat, elvégre szórakozni, ünnepelni jöttünk! Eleinte csak ímmel-ámmal, majd egyre nagyobb lelkesedéssel énekelnek és táncolnak, közben egyre hevesebben vitáznak, kérdeznak, válaszolnak, érvelnek.

A dalokat a színház ötven éve alatt színre vitt zenés előadásokból válogatták, vannak itt részletek olyan közönségkedvenc operettekől meg musicalekból,

mint a *Csárdáskirálynő*, a *Csókos asszony*, a *Hair*, a *Chicago* vagy a *West Side Story*, kuplék és szonok, magyar és angol slágerek, a *Jaj, cicától az Ameri-cán* és a *Cellatangón* meg a *Sweet Trans-vestitán* át a *Jugoslovenkáig*, minden. Gondosan válogatott gyöngyszemek, amelyeket a rendező Oláh Tamás és Lénárd Róbert segítségével fűzött fel arra a leheletfinom szövegszálla, amellyel végül kiadnak egy kerek egészet. Az előadás zenei vezetője, zeneszerzője, Szerda Árpád saját szerzeményekkel is emelte az ünnep fényét, a négytagú zenekarban pedig Dienes Ákos és Klemm Dávid mellett Ozsvár Róbert és Szalai Bence, a társulat két tagja is játszik. Mert ez egy ilyen csapat, ők erre is képesek, énekelnek, táncolnak, hangszereken játszanak, mindezt akár egyszerre, és ha kell, két-métereset is tudnak ugrani. A színpadon ott az egész társulat, Banka Lívია, Crnkovity Gabriella, Elor Emina, Faragó Edit, Ferenc Ágota, Figura Terézia, Giricz Attila, Gombos Dániel, Huszta Dániel, Kőrösi István, Krizsán Szilvia, László Judit, Magyar Attila, Mészáros Árpád, Német Attila, Ozsvár Róbert, Pongó Gábor, Sirmér Zoltán és Szalai Bence, visszatértek azok a színésznők, akik hosszabb ideig távol voltak, és azok a tagok is szerepelnek, akiket az utóbbi időben ritkábban láthattunk előadásokban, együtt játszik anya és lánya, férj és feleség, jó barátok. Hát nem felemelő, ünnepi pillanat ez már önmagában is? Rajtuk kívül még az Újvidéki Művészeti Akadémia néhány hallgatója, a jövő generációjának képviselői is szerepet kaptak.

A dalokon keresztül és azok között olyan témák merülnek fel, hogy mi a színház feladata, milyen előadásokat kell készítenie, a közönség a zenés darabokat szereti, de mi van az operett-szövegek esztétikai és erkölcsi dilemmáival, kiszolgáltatni vagy nevelni kell-e a nézőket, melyikkel tisztelik meg jobban őket, mit jelent egyáltalán a színház a benne dolgozók, illetve mit a közönség számára. Felmerül a művészek, kiváltképp a színésznők társadalmi megítélése, megbecsültsége, a róluk évtizedek óta élő sztereotípiák. Előjön a társulaton és a színházon belüli hierarchia, a hiúság kérdése, a fiatal és idősebb művészek között kialakuló konfliktusok, a rendezőkkel való munka és szakmai kapcsolat, milyen a jó rendező, milyen a jó rendezői utasítás, milyen rendezőkkel szeret, szeretne dolgozni a társulat, milyen típusú előadásokat játszanának szívesen, mi számít elavultnak, melyik fajta színházat utálják, ha egy előadás nem nyeri el a közönség vagy a szakma tetszését, az kinek a hibája. Természetesen a kisebb-

Fotó: Srdan Doroski

ségi lét kérdése is előkerül, a színház szerepe a kultúra és a nyelv, esetünkben a magyar nyelv megőrzésében és továbbélésében, meg az elmaradhatatlan és megkerülhetetlen művészet kontra politika téma is benne van. Mindez olyan dinamikus, olyan kirobbanó energiával, olyan szórakoztató módon, annyi humorral, iróniával és önironiával tálalva, hogy az ember abban a pillanatban talán nem is érzi mindezeknek a súlyát, nem hagyják, hogy ránk nehezedjen.

Ilyen késői (vagy korai) órán, egy át-mulatott éjszaka után, egy olyan mágikus térben, mint a színház, nem meglepő, ha különös dolgok is történnek. Megjelennek a múlt és a jövő szellemei. Besétál például Winnetou, az indián törzsfőnök, kiássa a csatabárdot, és József Attila után szabadon az ekkor még békésen legelésző, később teljesen más kontextusban visszatérő húsz bölényéről énekelve követeli a színház bezárását, ha nem is most rögtön, de úgy öt év múlva mindenképpen. Azzal érvel, hogy a színház helyén valamikor mozi működött, az ott vetített westernfilmekben pedig számtalan indiánt meggyilkoltak, tehát ez valójában egy virtuális indián temető. Szerelme, Puhaszörű Özgida arra biztatja, hogy háborgás helyett inkább népesítsék be a völgyet, különben az egészet megette a fene. Hm, már megint az a fránya kis árnyék... ők most múltbéli alakok vagy egy nem túl távoli jövőkép metaforái? Ezen sincs sok idő gondolkodni, máris sodródunk tovább. Nem maradnak ki az előadásból a „nagy öregek” sem, akiknek szelleme ott kísért, szavai ott visszhangoznak a színház falai között. Harag György legendás Csehov-rendezései meghatározóak az

Újvidéki Színház történetében, azok is emlegetik, akik nem is látták, egyedülálló munkamódszeréről ódákat zengenek, azok is, akik dolgoztak vele, és azok is, akik csak hírből ismerik. A rendezőiről és az általa létrehozott előadásokról ma is mindenki elismerően és tisztelettel beszél, ugyanakkor a megismételhetetlennek vélt siker emléke nyomasztóan is hat a művészekre. De az idők változnak, a színháznak is alkalmazkodnia kell. A jövőt illetően viszont tele vagyunk bizonytalansággal, nem várt veszélyek leselkedhetnek ránk, akár a színházban is. Egyelőre nem tudjuk biztosan, hogy van-e félnivalónk például a mesterséges intelligencia felülkerekedésétől, nem lázad-e fel egyszer valóban a felirat, de ha bekövetkezik, láthattuk, erre is van megoldás. Úgy tűnik, van, ami örök, a mindenkori politikai hatalom és befolyás, ami nemcsak a kultúrára volt, van és lesz hatással, hanem az életünk minden területére. Az előadás végén aztán visszatérünk a kiindulóponthoz, a színész-néző kapcsolathoz, a korábban dühöngő energiával előadott Szerda-szerzemény csöndes monológként búcsúzik, Elor Emina nyomatékosítja, hogy: „Nélküled mi nem is vagyunk, de ti sem vagytok nélkülnk. Mi addig leszünk itt, ameddig ti is, ti addig lesztek itt, ameddig mi is.”

A *Történt egyszer Újvidéken* című előadás a jelenről szól, a jelenben történik ugyan, de egyértelműen emlékeztet bennünket arra, hogy a teremtés nem velünk kezdődött, és a homok nem azóta perog, amióta mi a világon vagyunk. Volt előttünk és lesz utánunk is, világ, élet, színház és kultúra meg nyelv is, a kérdés csak az, hogy milyen, kinek, kiért és ki érti.

